

Π.3.2.5 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Γ΄ Λυκείου

Θεματική ενότητα:

Θουκυδίδη, «Περικλέους Επιτάφιος» Β΄ 39

Τίτλος:

«Η σύγκριση κάνει τη διαφορά»

Συγγραφή: ΣΤΑΘΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Εφαρμογή: ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΡΟΥΤΣΙΔΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας, Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Η σύγκριση κάνει τη διαφορά

Εφαρμογή σεναρίου

Σοφία Κουρουτσίδου

Δημιουργός

Στάθης Παπακωνσταντίνου

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Τάξη

Γ΄ Λυκείου

Χρονολογία

Από 4/2/2015 έως 23/2/2015

Σχολική μονάδα

2^ο Πρότυπο Πειραματικό Γενικό Λύκειο Αθήνας

Διδακτική/Θεματική Ενότητα

Θουκυδίδης, «Περικλέους Επιτάφιος», Β΄ 39

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

I. Φιλολογικής Ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία [Λύκειο]

Ιστορία

Νεοελληνική Γλώσσα

II. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Πληροφορική

Τεχνολογία

Χρονική διάρκεια

6 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Wiki της διδάσκουσας.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Το σενάριο αυτό απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς και μαθητές που κατέχουν τις βασικές δεξιότητες των ΤΠΕ και δεν απαιτείται κάποια ιδιαίτερη προετοιμασία από την πλευρά του διδάσκοντος. Επειδή, όμως, οι μαθησιακές συνθήκες που επικρατούν στη Γ' Λυκείου δεν είναι και οι καλύτερες για τα μαθήματα Γενικής Παιδείας, θα πρέπει ο διδάσκων να εξασφαλίσει τη συναίνεση και την προθυμία των μαθητών, αλλά και τον απαιτούμενο διδακτικό χρόνο, δεδομένου ότι το μάθημα διδάσκεται μία ώρα εβδομαδιαίως.

Εφαρμογή στην τάξη

Το σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Στάθης Παπακωνσταντίνου: «Η σύγκριση κάνει τη διαφορά», Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία: Θουκυδίδης, «Περικλέους Επιτάφιος», Γ' Λυκείου.

Το σενάριο αντλεί

-

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Για ένα μάθημα Γενικής Παιδείας στη Γ' Λυκείου, και μάλιστα που διδάσκεται μία ώρα εβδομαδιαίως, συνήθως ο διδακτικός πήχης τίθεται εκ των πραγμάτων πολύ χαμηλά, δεδομένου ότι η προτεραιότητα κυρίως από την πλευρά των μαθητών δίνεται στα εξεταζόμενα σε πανελλήνιο επίπεδο μαθήματα. Επομένως, η προσέγγιση του

μαθήματος είναι κατά κανόνα ρηχή και ο χαρακτήρας της είναι κυρίως διεκπεραιωτικός. Η κατάσταση αυτή αποτυπώνεται ανάγλυφα και στη διδασκαλία του επιτάφιου λόγου του Περικλή που διασώζει ο Θουκυδίδης στην «Ιστορία» του (II, 34-46). Η σχέση των περισσότερων μαθητών της Θετικής και Τεχνολογικής Κατεύθυνσης με την αρχαία ελληνική γλώσσα δεν είναι και η καλύτερη, γεγονός που επιτείνεται και από την πυκνή και ιδιαίτερα δύσκολη γλώσσα του Θουκυδίδα. Εκ των πραγμάτων η διδακτική έμφαση επιβάλλεται να δοθεί στην αρχαιογνωσία, προκειμένου οι μαθητές να έρθουν σε ουσιαστική επαφή με ένα από τα κορυφαία δημιουργήματα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, να αποκωδικοποιήσουν τις ιδέες και τα μηνύματα, να υιοθετήσουν αντίστοιχες αξίες και στάσεις, να προβληματιστούν για τα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου και να μνηθούν σταδιακά στην πολιτική σκέψη, εγχειρίδιο της οποίας για πολλούς θεωρείται ο επιτάφιος λόγος του Περικλή. Ευκαταία επιδίωξη είναι να καταστούν ικανοί να ερμηνεύουν κριτικά τον κόσμο που τους περιβάλλει.

Με τη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση επιχειρείται να ξεπεραστούν οι εγγενείς διδακτικές δυσκολίες του συγκεκριμένου αντικειμένου με τη βοήθεια των ΤΠΕ και της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου. Αντικείμενό της είναι η ουσιαστική προσπέλαση της ενότητας εκείνης του «Επιταφίου» (Θουκυδίδης, «Ιστορία», Β' 39) όπου ο μεγάλος πολιτικός συγκρίνει την Αθήνα με τη Σπάρτη, επιδιώκοντας μέσα από αυτή να καταδείξει τη στρατιωτική (;) υπεροχή της πόλης του απέναντι στη μιλιταριστική Σπάρτη. Αφού μεταφράσουν και κατανοήσουν το κείμενο οι μαθητές και διερευνήσουν μέσα από πηγές τα ζητήματα που θίγει ο Περικλής, έχουν ως αποστολή να ελέγξουν την ορθότητα και την αξιοπιστία της επιχειρηματολογίας του, δεδομένου ότι η *altera pars* δεν εκπροσωπείται από τον Θουκυδίδα σε παρόμοιο επίπεδο. Η διερεύνηση θα κινηθεί σε πολλά επίπεδα με στόχο τη δημιουργία προϋποθέσεων για άσκηση του κριτικού γραμματισμού των μαθητών. Θα διερευνηθούν θέματα όπως: τα όρια και τα χαρακτηριστικά της «ανοιχτής» και

«κλειστής» κοινωνίας, πόλεμος και ηθική, η αναγκαιότητα της οργάνωσης, του προγραμματισμού και της συστηματικής εξάσκησης για την επίτευξη υψηλών στόχων, η οικονομική δύναμη ως παράγοντας στρατιωτικής ισχύος κ.λπ. Τα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξουν οι μαθητές θα τα παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους, ενώ τα «προϊόντα» που θα παραγάγουν θα τα αναρτήσουν στο Wiki ή στο ιστολόγιο του μαθήματος.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Ο επιτάφιος λόγος του Περικλή είναι ίσως το πιο ευνοημένο κείμενο της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, αν συμπεράνει κανείς από την πληθώρα της βιβλιογραφίας που τον περιβάλλει και από την αδιάλειπτη διδασκαλία του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα τελευταία πενήντα χρόνια. Το κείμενο αυτό με τον καιρό αυτονομήθηκε από την υπόλοιπη ιστορία του Θουκυδίδη, αποκτώντας ξεχωριστή οντότητα, κάτι που δε συνέβη με καμιά άλλη δημηγορία, και για πολλούς θεωρείται η «Βίβλος» της δημοκρατίας. Αν και πρόκειται για κείμενο ρητορικό, γεγονός που σημαίνει ότι δεν εκφράζει τίποτε άλλο πέρα από τις προσωπικές εκτιμήσεις και απόψεις του ρήτορα ή του ιστορικού για αυτό που θα μπορούσε, κατά τη γνώμη του, να έχει πει ο ρήτορας, εντούτοις το περιεχόμενό του ταυτίζεται στη συνείδηση των περισσότερων με την ιστορική αλήθεια και αυτό δημιουργεί συχνά πολλές στρεβλώσεις και παρανοήσεις.

Πράγματι, ο Περικλής – αντιπαρέρχομαι το ζήτημα της πατρότητας του «Επιταφίου» – που κατηγορήθηκε ότι δεν εργάστηκε για την αποτροπή του πολέμου, τιμώντας τους νεκρούς του πρώτου έτους του Πελοποννησιακού Πολέμου είχε αναλάβει το δύσκολο έργο να παρηγορήσει τους οικείους των νεκρών, να ανυψώσει το ηθικό των επιζώντων και να τονώσει το πατριωτικό τους φρόνημα, με άλλα λόγια να τους εμψυχώσει και να τους εμψυχήσει το θάρρος, την ελπίδα και την περηφάνια. Για να το πετύχει αυτό, είναι φυσικό να επιστρατεύει όλους τους τρόπους και τα μέσα

πειθούς και να καταφεύγει συχνά σε λεκτικές υπερβολές, πομπώδεις γνωμικές διατυπώσεις, απόλυτες κρίσεις και περίπλοκες γενικεύσεις που φτάνουν στα όρια της εξιδανίκευσης των ημετέρων και της πλήρους απαξίωσης των αντιπάλων. Η επίθεση στο ήθος του αντιπάλου αποτελεί ένα χρήσιμο και αποτελεσματικό όπλο ενός χαρισματικού ηγέτη, που το μετατρέπει με μαεστρία σε υπηρετή των ευκαιριακών σκοπιμοτήτων και της προπαγάνδας. Αυτό βέβαια δεν αποτελεί κάποια πρωτοτυπία του Περικλή, καθώς αυτό συνήθως έκαναν οι περισσότεροι ρήτορες, πραγματικοί ή «πλαστοί», στους επιτάφιους λόγους.

Αν η αθηναϊκή κοινωνία είχε κατακτήσει τέτοιο βαθμό υλικής και ηθικής προόδου, όπως αυτός αναδύεται από τα λόγια του Περικλή, θα άξιζε πράγματι τον έπαινο και τον θαυμασμό όλων. Πρέπει, όμως, να έχουμε κατά νου ότι η ουσία του περιεχομένου του «Επιταφίου» υπαγορεύεται κυρίως από τη σκοπιμότητα και πως δεν πρέπει να παίρνουμε τους μετρητοίς τα λεγόμενα του Περικλή. Άλλωστε, στην Αθήνα είναι γνωστή η δράση των συκοφαντών και οι συχνές κατηγορίες για καταχρήσεις και χρηματισμούς που, σε συνδυασμό με την αδίστακτη μπερλιαστική πολιτική της Αθήνας, ανατρέπουν την εικόνα της τελειότητας με την οποία ο Περικλής περιβάλλει την πόλη του. Η εικόνα αυτή ανατρέπεται στη συνέχεια της αφήγησης του Θουκυδίδη με την εξιστόρηση του λοιμού, που έπληξε ανεπανόρθωτα την εικόνα της πόλης και οδήγησε τον ίδιο τον Περικλή στον θάνατο. Ο ύμνος της πόλης γρήγορα παραχωρεί τη θέση του στην παρακμή και τον μαρασμό.

Στο κεφάλαιο Β' 39 ο Περικλής, για να καταδείξει την ανωτερότητα της Αθήνας έναντι των αντιπάλων, χρησιμοποιεί τη μέθοδο της σύγκρισης – αντίθεσης, η οποία κινείται σε πολλά επίπεδα. Είναι σαφές ότι ανάμεσα στους δύο εμπολέμους υπάρχουν αγεφύρωτες διαφορές που εκφράζονται κυρίως στο φυλετικό και στο πολιτειακό επίπεδο (Ιωνες – Δωριείς / δημοκρατικοί – ολιγαρχικοί). Ωστόσο, η σύγκριση επεκτείνεται και σε άλλα επίπεδα, κυρίως στον τρόπο ζωής και διαπαιδαγώγησης, που τελικά για τους Αθηναίους μετουσιώνονται σε ευψυχία και ηρωισμό, όταν οι περιστάσεις το απαιτούν. Στόχος του παρόντος σεναρίου είναι ο

αυστηρός έλεγχος των λόγων του Περικλή, η ανίχνευση της ιστορικής αλήθειας και η αξιολόγηση της επιχειρηματολογίας του, όπως αυτή συγκαλυμμένα προβάλλεται στη συγκεκριμένη ενότητα.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με την υλοποίηση του σεναρίου αυτού αναμένεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να γνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της αθηναϊκής και σπαρτιατικής κοινωνίας.
- Να γνωρίσουν τον θεσμό της ξηνηλασίας και, ερμηνεύοντας τη σκοπιμότητά του, να αναζητήσουν την έστω και μεταλλαγμένη παρουσία του στις σύγχρονες κοινωνίες.
- Να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά αλλά και τα όρια των λεγόμενων «ανοιχτών» κοινωνιών και να προβληματιστούν για τον ρόλο ή και την αναγκαιότητα της σύγχρονης πολυπολιτισμικότητας.
- Να κατανοήσουν ότι:
  - ✓ Πόλεμος και ηθική είναι έννοιες ασυμβίβαστες και ότι όσοι το ισχυρίζονται υπηρετούν σκοπιμότητες ή τελούν εν συγχύσει.
  - ✓ Εκτός από την αριθμητική υπεροχή και το είδος του οπλισμού, πολλές φορές τα τεχνάσματα και η εμπειρία των στρατηγών οδηγούν στη νίκη.
  - ✓ Για την επιτυχή διεξαγωγή του πολέμου απαιτείται οργάνωση και εξάσκηση και ότι κανένας δε μετατρέπεται αυτόματα σε ικανό και γενναίο στρατιώτη.
  - ✓ Και στο παρελθόν και στο παρόν η στρατιωτική ισχύς είναι άμεσα συναρτημένη με την οικονομική ισχύ.

- ✓ Η ρητορική και δραματική τέχνη (αλλά και άλλες μορφές της) πολλές φορές στρατεύονται και μετατρέπονται σε φορέα προπαγάνδας υπηρετώντας παράλληλα και άλλους σκοπούς.
- ✓ Ανάλογα με τις περιστάσεις οι άνθρωποι υπερτονίζουν ή αντίθετα υποβαθμίζουν, κατά το συμφέρον της στιγμής, την ιστορική πραγματικότητα.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Με την υλοποίηση του παρόντος σεναρίου αναμένεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να συνδέουν και να συσχετίζουν το περιεχόμενο με τις ιδιαιτερότητες και το πεδίο αναφοράς του συγκεκριμένου κειμενικού είδους.
- Να συσχετίζουν τον αριθμό των λέξεων με το πλήθος των νοημάτων και να εξάγουν συμπεράσματα σχετικά με την πυκνότητα του ύφους του κειμένου.
- Να γνωρίσουν κάποιες χαρακτηριστικές γλωσσικές ιδιοτυπίες του Θουκυδίδη.
- Να γνωρίσουν τη μορφή αλλά και τη λειτουργία του «χιαστού» σχήματος στο κείμενο.
- Να γνωρίσουν το νοηματικό-λεκτικό «ζεύγμα».
- Να κατανοήσουν τον ρόλο της αντίθεσης στη συνοχή παραγράφων αλλά και ευρύτερων νοηματικών ενοτήτων.
- Να εξοικειωθούν με τους τρόπους ανάπτυξης παραγράφου (κυρίως αιτιολόγηση και σύγκριση-αντίθεση) και τους τρόπους και τα μέσα πειθούς.
- Να εξοικειωθούν μέσω της συγγραφής με τα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του δοκιμίου.
- Να ασκηθούν στην παραγωγή πολυτροπικών κειμένων.

Γραμματισμοί

Με την υλοποίηση του παρόντος σεναρίου αναμένεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να ασκηθούν στον γλωσσικό και κριτικό γραμματισμό συσχετίζοντας το περιεχόμενο και τις εκάστοτε επιλογές με κάποιον στόχο που υπηρετείται.

- Να καταστούν επιφυλακτικοί, ώστε να βλέπουν πέρα και πίσω από τα πράγματα, να διαβάζουν με κριτικό βλέμμα τον κόσμο και να διασταυρώνουν στο μέτρο του δυνατού τις πληροφορίες που τους παρέχονται.
- Να κατανοήσουν ότι όχι μόνο δεν πρέπει να παρασύρονται στις διάφορες κρίσεις και εκτιμήσεις από προσωπικές συμπάθειες ή αντιπάθειες, από προτιμήσεις και συναισθηματισμούς, αλλά και να προβαίνουν με νηφαλιότητα σε αμερόληπτες, αντιδογματικές και τεκμηριωμένες κρίσεις.
- Να ασκηθούν στη συνεργατική παραγωγή προϊόντων λόγου.
- Να καταστούν υπεύθυνοι και δοτικοί αλληλεπιδρώντας και συνεισφέροντας έμπρακτα και αποτελεσματικά στην ομαδική δραστηριότητα.

Διδακτικές πρακτικές

Η μετωπική διδασκαλία έχει αποδειχθεί σε πολλές περιπτώσεις ατελέσφορη και αλυσιτελής, γιατί δεν προϋποθέτει ως *sine qua non* παράγοντα την ενεργητική συμμετοχή του μαθητή, η οποία σπανίζει στα μαθήματα γενικής παιδείας της Γ΄ Λυκείου. Σύμφωνα με το σενάριο, οι μαθητές θα εργαστούν ομαδικά, θα ερευνήσουν, θα επεξεργαστούν δεδομένα και θα αποτυπώσουν με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών τα συμπεράσματά τους και τις συνθετικές δραστηριότητες. Αναμένεται, λοιπόν, να καλλιεργήσουν τη *συνεργατική δεξιότητα* και να υιοθετήσουν την υπευθυνότητα, τη συνέπεια, ενώ παράλληλα αναμένεται και η ενίσχυση της διάθεσής τους για ανάληψη πρωτοβουλιών και η υιοθέτηση της *αυτενέργειας* ως ενδεδειγμένης στάσης απέναντι σε καταστάσεις που απαιτούν άμεση αντιμετώπιση. Συνολικά, οι μαθητές θα κατανοήσουν την αξία της συλλογικότητας μέσω της διαπίστωσης ότι στον σύνθετο και απαιτητικό κόσμο που ζούμε «*alter alterius auxilio eget*», και θα ασκηθούν στο να βλέπουν πίσω από τα πράγματα, διαβάζοντας με τρόπο αντιδογματικό και κριτικό τον κόσμο.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Ένα βασικό ζήτημα που αντιμετωπίζει ο καθηγητής που διδάσκει τον επιτάφιο λόγο του Περικλή είναι η αίσθηση και η γενικότερη αντίληψη της εποχής ότι τα Αρχαία Ελληνικά είναι ένα μάθημα παρωχημένο, χωρίς ωστόσο να αμφισβητείται η μορφωτική του αξία. Η εποχή μας ευνοεί την καλλιέργεια δεξιοτήτων και γνώσεων που άμεσα μπορούν να εξαργυρωθούν και όχι την ουσιαστική γνώση και μάθηση. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι σε παγκόσμια κλίμακα παρατηρείται μια πολύ σημαντική υποχώρηση των ανθρωπιστικών σπουδών. Ενδεικτική της συγκεκριμένης λογικής είναι και η ποιότητα των ερωτήσεων στον διαγωνισμό PISA που διενεργείται για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών συστημάτων των χωρών του ΟΟΣΑ. Σε ένα τέτοιο αρνητικό κλίμα, η επιτυχής διδασκαλία ενός μαθήματος που

έχει χαρακτηριστεί ως εργαλείο πολιτικής σκέψης, ως μνημείο λόγου ή ακόμη και ως βίβλος της δημοκρατίας, μοιάζει να αποτελεί ουτοπικό όραμα και αποτελεί πραγματική πρόκληση και ουσιαστικό στοίχημα για τον διδάσκοντα η προσπάθεια για την αντιστροφή του κλίματος. Αυτό μπορεί να καταστεί εφικτό με την υιοθέτηση εναλλακτικών στρατηγικών και τη δημιουργία ευνοϊκού μαθησιακού κλίματος με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ. Αυτό, όμως, υπό τις παρούσες συνθήκες, μπορεί να γίνει μόνο ευκαιριακά και σε μεμονωμένες ενότητες, δεδομένου ότι μια τέτοιου είδους διδακτική πρακτική υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια του αναλογικού διδακτικού χρόνου.

Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση, που έχει διαθεματικό χαρακτήρα, επιλέχθηκε κυρίως ως πεδίο εφαρμογής αντικειμένων που διδάσκονται στο μάθημα Έκφραση – Έκθεση Γ΄ Λυκείου, όπως οι τρόποι ανάπτυξης παραγράφου και οι τρόποι και τα μέσα πειθούς. Παράλληλα, όμως, θα προσφέρει στους μαθητές τη δυνατότητα να προβληματιστούν σχετικά με τις ιδέες, αλλά και τα διαχρονικά ζητήματα που αναδύονται από τη μελέτη του «Επιταφίου». Δε θα υπάρξει ενασχόληση με λεπτομέρειες, όπως το ζήτημα της πατρότητας του «Επιταφίου» ή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ως κειμενικού είδους, που ενδεχομένως θα κουράσουν ή θα αποθαρρύνουν τους μαθητές. Το ζήτημα της συμμετοχικότητας ή της εξεύρεσης του αναγκαίου χρόνου για την υλοποίηση είναι σοβαρό, ωστόσο, αν το παιδαγωγικό κλίμα είναι ανταγωνιστικό και παιγνιώδες, αν παρέχεται στον μαθητή η ελευθερία να πειραματίζεται και να ανακαλύπτει και αν παρέχονται τα κατάλληλα κίνητρα ή ερεθίσματα, όλα μπορούν να αλλάξουν προς το καλύτερο. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινείται και αποβλέπει η οπτική του παρόντος σεναρίου.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Οι μεγαλεπήβολοι στόχοι και οι παιδαγωγικές αρχές που διαβάσει κανείς στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τη διδασκαλία διδακτικών αντικειμένων ή και επιμέρους ενοτήτων φαντάζουν πολλές φορές ως άσκηση στον αφηρημένο λόγο και

είναι τελείως αποκομμένοι από τα ισχύοντα στο σχολείο ή τις πραγματικές δυνατότητες των μαθητών. Υπό την έννοια αυτή, η στοχοθεσία κατά περίπτωση πρέπει να διαμορφώνεται με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν, μηδέ εξαιρουμένου και του κυρίαρχου πνεύματος της εποχής. Πώς μπορείς, δηλαδή, να εκθειάσεις ή να εξωραΐσεις μια κοινωνία ή ένα πολίτευμα σήμερα σε μια χώρα καθημαγμένη οικονομικά κοινωνικά και πολιτικά; Ποια είναι η πρόταση και η ελπίδα που μπορείς να τους δώσεις; Ότι, δηλαδή, ένα καλό πολίτευμα και ο δικός τους δημοκρατικός μετασχηματισμός θα δώσουν λύση στο αδιέξοδό τους; Όλα αυτά τα ζητήματα σηκώνουν μεγάλη συζήτηση και πρέπει να τα προσεγγίζει κανείς με ευρύτητα αλλά και ρεαλισμό.

Στη συγκεκριμένη ενότητα του «Επιταφίου» ο ρήτορας ούτε λίγο ούτε πολύ, εκθειάζοντας την πόλη του, ισχυρίζεται πως υπερέχει έναντι της Σπάρτης σε όλους τους τομείς, ακόμη και στρατιωτικά(!). Βέβαια, προηγήθηκε ο ύμνος του δημοκρατικού πολιτεύματος και η αναφορά στον αξιοζήλευτο τρόπο της προσωπικής καθημερινής ζωής των αθηναίων πολιτών, αλλά στην ενότητα που αποτελεί το αντικείμενο του σεναρίου η υπερβολή είναι «ηλίου φαεινότερη». Μέσω της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης, οι μαθητές θα αναζητήσουν πληροφορίες για διάφορα επίμαχα ζητήματα, θα διασταυρώσουν δηλαδή τα λεγόμενα του Περικλή (για τις δραστηριότητες του σεναρίου θεωρείται δεδομένο ότι τον συγκεκριμένο λόγο τον εκφώνησε ο Περικλής. Ζητήματα πατρότητας του «Επιταφίου» μπορούν να συζητηθούν στο τέλος της σχολικής χρονιάς στο πλαίσιο μιας ανακεφαλαιωτικής προσέγγισης.) και θα ελέγξουν την επιχειρηματολογία του, αξιοποιώντας ήδη κατακτημένες γνώσεις από το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται ουσιαστικά σε δύο κατευθύνσεις, πρώτον εξόρυξη πληροφοριών και δεδομένων και στην εικονιστική τους αναπαράσταση και δεύτερον στην κατεύθυνση της παραγωγής και της παρουσίασης δημιουργικών

εργασιών. Σε ένα μάθημα που οι περισσότεροι μαθητές, ακόμη και εκείνοι της Θεωρητικής Κατεύθυνσης, χαρακτηρίζουν πληκτικό και ανιαρό, οι νέες τεχνολογίες αναμένεται να λειτουργήσουν και ως πηγή πρόκλησης του ενδιαφέροντος. Αξιοποιούνται τα [λεξικά](#) και το [Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα, αντλούνται πληροφορίες από το έργο του Ξενοφώντα [«Λακεδαιμονίων Πολιτεία»](#) που υπάρχει μεταφρασμένο στην ιστοσελίδα «Φιλολογικά Βήματα», αξιοποιείται στο έπακρο το [ψηφιακό σχολικό εγχειρίδιο](#) και οι υπερσυνδέσεις του, αξιοποιείται υλικό που υπάρχει στην ιστοσελίδα [«Εκηβόλος»](#), υλικό της ιστοσελίδας του [Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού](#) και παρακολούθηση βίντεο. Υπάρχει, επίσης, και η δυνατότητα για εκτόνωση μέσω παιχνιδιού της ιστοσελίδας του Βρετανικού Μουσείου για την ελληνική αρχαιότητα. Κατά συνέπεια, η παρουσία των ΤΠΕ τουλάχιστον στις δύο πρώτες φάσεις είναι καταλυτική, ενώ στην τρίτη φάση η οποία κινείται κάπως σε παραδοσιακά επίπεδα περιορίζεται στο επίπεδο της συγγραφής, αλλά και της δημοσιοποίησης των παραγόμενων κειμένων. Η άμεση πρόσβαση σε πηγές και πληροφορίες και η δυνατότητα για ερευνητικού τύπου δραστηριότητες αποτυπώνουν και σηματοδοτούν και τη συμβολή των ΤΠΕ στην ουσιαστική κατανόηση και τη σφαιρική θέαση του κειμένου της ενότητας.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Αρχίλοχος, [απόσπασμα D6, 5W](#). Στο *Ανθολόγιο Λυρικής Ποίησης* Γ΄ Γυμνασίου, 1987, ΟΕΔΒ. Πρόκειται για το παλαιό σχολικό ανθολόγιο λυρικής ποίησης από μετάφραση [«Φιλολογικά Βήματα στο Web»: Ιστοχώρος του Στ. Παπακωνσταντίνου - Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο]. Για το ίδιο απόσπασμα, βλ. *Ανθολόγιο Αρχαϊκής Λυρικής Ποίησης Β΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης*: [Αρχίλοχος](#).

Έκφραση - Έκθεση Γ΄ Λυκείου:

[-Πειθώ: Τρόποι και μέσα πειθούς](#)

-[Δοκίμιο](#)

Θουκυδίδη, «Περικλέους *Επιτάφιος*» Γ΄ Λυκείου:

-[Επίμετρο](#)

-[Κεφάλαιο 39](#)

-[Μέρος Δεύτερο](#): Ερμηνευτικές σημειώσεις – Θέματα για μελέτη – Ερωτήσεις.

Φιλοσοφικός Λόγος Γ΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης – Αριστοτέλης: [Βίος και έργα](#).

Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Βιντάλ - Νακέ. Π. 1983. *Ο μαύρος κυνηγός. Μορφές σκέψης και μορφές κοινωνίας στον ελληνικό κόσμο*. Μτφρ. Γ. Ανδρεάδης – Π. Ρηγοπούλου. Αθήνα: Λιβάνης.

Καργάκος, Σ. [«Η ξηνηλασία στην Αρχαία Σπάρτη»](#). Στο *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης*, τ. Α΄. 2006. Αθήνα: Gutenberg, 419-422 [πηγή: “ShieldAchilleus” – «Η Ασπίδα του Αχιλλέα»: Ιστολόγιο (αναδημοσίευση)].

Καστοριάδης, Κ. [«Ο Επιτάφιος»](#). (Σεμινάριο στις 13/02/1985). Στο *Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα*, τόμος Γ΄: *Θουκυδίδης, η ισχύς και το δίκαιο*. Σεμινάρια 1984-1985. 2011. Μετάφραση: Ζωή Καστοριάδη. Αθήνα: Κριτική, 165-192 (Πρόκειται για τις παραδόσεις του Κορνήλιου Καστοριάδη στην Ανώτατη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών (EHES) κατά το ακαδημαϊκό έτος 1984-1985) [«Εκηβόλος»: Ιστοχώρος για τον Αρχαίο Ελληνικό Πολιτισμό].

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

-Θουκυδίδη, [«Ιστορίες», 2.35.1. – 2.46.2](#). Στο *Thucydidis Historiae* I–II. 1942. Ed. H. S. Jones & J. E. Powell. Oxford: Clarendon Press:

1. Μετάφραση Ε. Κ. Βενιζέλος. Στο *Θουκυδίδου Ιστορίαι* I–II. ²1960 [¹1940, Οξφόρδη: Oxford University Press]. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».

2. Πρόλογος, μετάφραση, σχόλια Ε. Λαμπρίδη, εισαγωγή: Ι. Θ. Κακριδής. Στο *Θουκυδίδου Ιστορία*, I-IV. 1962. Αθήνα: Γκοβόστης.

-Ισοκράτης, [«Παναθηναϊκός» 182-190](#). Στο *Isocrates* I–III. 1980. Ed. G. Norlin. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press / London: William Heinemann Ltd. [Επίσης, για το ίδιο κείμενο βλ. ψηφιακό σχολικό βιβλίο, [Μέρος Δεύτερο](#): Ερμηνευτικές σημειώσεις – Θέματα για μελέτη – Ερωτήσεις: Κεφάλαιο 39, ερμηνευτικές σημειώσεις 1: «Διαφέρομεν». Πρόκειται για τον δεύτερο υπερσύνδεσμο από το Πρόσθετο ψηφιακό υλικό στο πλαίσιο του ψηφιακού εμπλουτισμού σχολικών βιβλίων από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

1. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ε. Πανέτσος. Στο *Ισοκράτης. Λόγοι IV, Αρχίδαμος, Παναθηναϊκός, Τραπεζικός*. 1959. Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

2. Αρχαίον κείμενον, εισαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις Κ. Θ. Αραπόπουλος. Στο *Ισοκράτους Παναθηναϊκός*. 1957. Αθήνα: Πάπυρος.

«Φιλολογικά Βήματα στο Web»: Ιστοχώρος του Στ. Παπακωνσταντίνου - Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο:

-Θουκυδίδης, [«Επιτάφιος» Περικλή](#). Στο *Thucydidis Historiae* I–II. 1942. Ed. H. S. Jones & J. E. Powell. Oxford: Clarendon Press. Η μετάφραση ανήκει στον δημιουργό του σεναρίου Στάθη Παπακωνσταντίνου.

-Ξενοφών, [«Λακεδαιμονίων Πολιτεία»](#). Στο *Xenophontis opera omnia* I–V. ²1900–21 [ανατ. 1961–71]. Ed. E. C. Marchant. Oxford: Clarendon Press. Η μετάφραση ανήκει στον δημιουργό του σεναρίου Στάθη Παπακωνσταντίνου.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Βίντεο

Εκπαιδευτική Τηλεόραση: [Σπάρτη: Ιστορία και πολιτισμός I](#) και [II](#). 2006. Σκηνοθεσία: Τζ. Κομνηάς, σενάριο: Γ. Σκεπάρνης, αφήγηση: Δ. Κοντογιάννης,

απαγγελία: Γρ. Βαλτινός, Μουσική: Π. Στέφος. [πηγή: Εκπαιδευτική Τηλεόραση – ΥΠΕΠΘ]. [Βλ., επίσης, ψηφιακό σχολικό βιβλίο, [Κεφάλαιο 39](#), Ερμηνευτικός πίνακας: «Μετέρχονται τὸ ἀνδρεῖον (τὴν ἀνδρεία)», δεύτερος & τρίτος υπερσύνδεσμος από το Πρόσθετο ψηφιακό υλικό στο πλαίσιο του ψηφιακού εμπλουτισμού σχολικών βιβλίων από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: «Σπάρτη 1^ο -2^ο μέρος»].

Νόησις [Πύλη της Αρχαίας Ελληνικής Επιστήμης και Τεχνολογίας - Κέντρο Διάδοσης Επιστημών και Μουσείο Τεχνολογίας]: 3D Αναπαραστάσεις: [Η τρύφη](#).

Φωτογραφίες/ Εικόνες

[Map Athenian empire 431 B.C.](#) (χάρτης) [πηγή: Wikipedia]. Βλ., επίσης, ψηφιακό σχολικό βιβλίο, [Κεφάλαιο 39](#), Ερμηνευτικός πίνακας: «Έντυγχάνω τῇ δυνάμει ἀθρόα», δεύτερος υπερσύνδεσμος από το Πρόσθετο ψηφιακό υλικό στο πλαίσιο του ψηφιακού εμπλουτισμού σχολικών βιβλίων από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: «Χάρτης της Δηλιακής Συμμαχίας του 431 π.Χ.».

Ιστοσελίδες

[Ancient Greece - Sparta: Challenge](#) [πηγή: The British Museum].

[CmapTools](#) [Ελεύθερο λογισμικό κατασκευής εννοιολογικών χαρτών]

[Ελληνική Βικιπαίδεια](#) [Ελεύθερη Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια].

Ελληνική Ιστορία στο Διαδίκτυο [πηγή: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού]:

-Κλασική περίοδος

-Σπάρτη: [Οπλίτες](#) [βλ., επίσης, ψηφιακό σχολικό βιβλίο, [Κεφάλαιο 39](#), Ερμηνευτικός πίνακας: «Μετέρχονται τὸ ἀνδρεῖον (τὴν ἀνδρεία)», πρώτος υπερσύνδεσμος από το Πρόσθετο ψηφιακό υλικό στο πλαίσιο του ψηφιακού εμπλουτισμού σχολικών βιβλίων από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: «Οπλιτικό σώμα, Σπάρτη»].

[Θουκυδίδου, «Περικλέους Επιτάφιος» - Ανάλυση](#) [πηγή: «Εκηβόλος» - Ιστοχώρος για τον Αρχαίο Ελληνικό Πολιτισμό]

[iMindMap](#) [Ελεύθερο λογισμικό κατασκευής εννοιολογικών χαρτών]

[Inspiration](#) [Ελεύθερο λογισμικό κατασκευής εννοιολογικών χαρτών]

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

-[Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας](#)

-[Ηλεκτρονικά λεξικά](#)

-[Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#)

[SmartDraw](#) [Ελεύθερο λογισμικό κατασκευής εννοιολογικών χαρτών]

[Text2MindMap](#) [Ελεύθερο λογισμικό κατασκευής εννοιολογικών χαρτών]

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου – Εκπαιδευτικό Υλικό Μέσης Εκπαίδευσης – Αρχαία Ελληνικά – Εκπαιδευτικό Υλικό Λυκείου Γ΄ Λυκείου: [Θουκυδίδου, «Περικλέους Επιτάφιος», Κεφ. 39.](#)

[Φιλολογικά Βήματα στο Web](#) [Ιστοχώρος του Στ. Παπακωνσταντίνου - Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο]

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Στην [περιγραφή του ψηφιακού σχολικού εγχειριδίου](#) στο Ψηφιακό Σχολείο διαβάζουμε: «Το εγχειρίδιο *Θουκυδίδη «Περικλέους Επιτάφιος»* της Γ΄ Λυκείου Γενικής Παιδείας περιέχει τον επιτάφιο λόγο που εκφώνησε ο Περικλής στον Κεραμεικό κατά τη δημόσια ταφή των νεκρών του πρώτου έτους του Πελοποννησιακού πολέμου. Η συγκεκριμένη δημηγορία βρίσκεται στο δεύτερο βιβλίο των *Ιστοριών* του Θουκυδίδη και με αυτήν ο ιστορικός ήθελε να δώσει αφενός μια συμπληρωματική απεικόνιση της προσωπικότητας του Περικλή και των πολιτικών ιδεών του και αφετέρου την ιδανική εικόνα της Αθήνας, πριν αυτή αμαυρωθεί από τις αποτυχίες στον πόλεμο. Έτσι, ενώ ο λόγος αυτός εξωτερικά

παρουσιάζεται ως επιτάφιος των νεκρών του 431 π.Χ, στην πραγματικότητα είναι ο επιτάφιος μιας μεγάλης πολιτείας στην πιο κλασική της μορφή. Για τον αναγνώστη που ξέρει την καταστροφή που περίμενε την Αθήνα, αυτή η πραγματικότητα γίνεται ιδιαίτερα αισθητή.»

Όμως, πόσοι στα αλήθεια μαθητές της Γ΄ Λυκείου έχουν ξεκάθαρη αίσθηση της χρονικής αλληλουχίας και του ρόλου των προσώπων στα χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου; Ζητήματα του ποιος και γιατί έγραψε ή ξαναέγραψε τον «Επιτάφιο» κουράζουν τους μαθητές και τους απομακρύνουν από τη λογική του μαθήματος. Επομένως, το ζήτημα αυτό πρέπει να εγκαταλειφθεί τουλάχιστον σε πρώτη φάση και οι μαθητές να θεωρούν ως συντάκτη και εκφωνητή του «Επιταφίου» τον Περικλή.

Ένα ακόμη δυσεπίλυτο πρόβλημα είναι η σπάνις του χρόνου που συνοδεύει γενικά τα μαθήματα που διδάσκονται μία ώρα την εβδομάδα. Ένα σενάριο έξι διδακτικών ωρών μπορεί να απλωθεί σε χρονικό διάστημα δύο μηνών; Επομένως, το πρώτο πράγμα προς επίλυση είναι η εξεύρεση του απαραίτητου διδακτικού χρόνου. Επειδή το σενάριο χρησιμοποιεί στο επίπεδο της παραγωγής των κειμένων το τυπικό και τις ιδιαιτερότητες των κειμενικών ειδών, όπως αυτά παρουσιάζονται στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, προτείνεται ένα δίωρο από το μάθημα της Έκθεσης να ενσωματωθεί στο σενάριο. Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και μία ώρα από το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και μία ώρα «δανεική» από οποιοδήποτε μάθημα ή από καθηγητή που απουσιάζει. Σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει το σενάριο να ξεπεράσει τον χρονικό ορίζοντα των τριών εβδομάδων.

Το επόμενο βήμα είναι ο χωρισμός των μαθητών σε έξι ομάδες των τριών ή τεσσάρων ατόμων, ανάλογα με τη δύναμη του τμήματος. Τα κριτήρια σχηματισμού των ομάδων μπορεί να τα θέσει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός που γνωρίζει καλύτερα από κάθε άλλον τις δυνατότητες και τις ιδιαιτερότητες του τμήματός του. Καλό είναι οι

ομάδες να έχουν εργαστεί και κατά το παρελθόν με την ίδια σύνθεση, ώστε να μη χρειάζεται χρόνος προσαρμογής.

Ένα θέμα που πρέπει, επίσης, να επιλυθεί πριν από την έναρξη της υλοποίησης είναι η εξασφάλιση της διαθεσιμότητας του εργαστηρίου και της ύπαρξης των αναγκαίων υλικοτεχνικών δομών. Ήδη οι μαθητές γνωρίζουν για την υλοποίηση του σεναρίου και δε βρίσκονται προ απροόπτου. Τους έχει ενημερώσει ο διδάσκων και μάλιστα τους έχει εξηγήσει τις βασικές επιδιώξεις και τη στοχοθεσία του σεναρίου, ώστε να προβούν στις αναγκαίες προετοιμασίες και προσαρμογές. Μάλιστα, για να συνδεθεί [το κεφάλαιο 39](#) με τα προηγούμενα, ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει διαγραμματικά το περιεχόμενο [του κεφαλαίου 37](#) και [38](#), όπως αυτό παρουσιάζεται [στην ανάλυση του «Επιταφίου»](#) που υπάρχει στην ιστοσελίδα «Εκηβόλος».

Κατά την εφαρμογή του σεναρίου, το τμήμα των είκοσι πέντε (25) μαθητών μοιράστηκε σε πέντε ομάδες των πέντε ατόμων. Η εξεύρεση επιπλέον ωρών για τη διδασκαλία αποδείχτηκε ιδιαίτερα δύσκολη, διότι η διδάσκουσα στο συγκεκριμένο τμήμα δίδασκε μόνο το μονόωρο μάθημα των Αρχαίων Γενικής Παιδείας. Ευτυχώς κάποιες ώρες εξασφαλίστηκαν από το μάθημα των Αγγλικών και από απουσία άλλου εκπαιδευτικού. Έτσι φτιάχτηκαν τρία δώρα, που εξυπηρέτησαν την εφαρμογή του σεναρίου. Δυστυχώς, βέβαια, αυτά τα δώρα αφορούσαν την 1^η και τη 2^η ώρα, που είναι λίγο «δύσκολες» για ένα μάθημα Γενικής Παιδείας στη Γ' Λυκείου.

Α' Φάση

Η Α' Φάση, διάρκειας μίας διδακτικής ώρας, επικεντρώνεται στη μετάφραση και την κατανόηση του κειμένου. Το μάθημα διεξάγεται είτε στο εργαστήριο είτε στην αίθουσα διδασκαλίας, εφόσον κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της έναν φορητό υπολογιστή και υπάρχει και απρόσκοπτη πρόσβαση στο διαδίκτυο. Καλό είναι οι μαθητές να έχουν μαζί τους και το σχολικό εγχειρίδιο, για να αξιοποιούν τα ερμηνευτικά του σχόλια, παράλληλα με το ψηφιακό βιβλίο του Ψηφιακού Σχολείου, που διαθέτει και υπερδεσμούς προς διάφορες πηγές ή σημειωτικούς πόρους.

Προηγείται μια κατ' ήθος ανάγνωση του κειμένου, πρώτα από τον διδάσκοντα και στη συνέχεια από μαθητή. Στη συνέχεια, διανέμεται το [1^ο Φύλλο Εργασίας](#) που είναι κοινό για όλες τις ομάδες, τόσο σε ηλεκτρονική όσο και σε έντυπη μορφή.

Η πρώτη δραστηριότητα εμπλέκει τους μαθητές στη μεταφραστική απόπειρα. Το λεξιλόγιο του βιβλίου είναι πλούσιο και αναλυτικό, ωστόσο η εξαγωγή μιας «αξιοπρεπούς» μετάφρασης του Θουκυδίδη είναι μάλλον κάτι ανέφικτο, οπότε η βοήθεια είναι αναγκαία. Στη συνέχεια, προσφέρονται τρεις διαφορετικές μεταφράσεις, τις οποίες οι μαθητές καλούνται να αξιολογήσουν και να «συστοιχίσουν» με το αρχαίο κείμενο. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια της αντιπαραβολής θα επισημάνουν και θα καταγράψουν τον τρόπο με τον οποίο αποδίδουν στη νέα ελληνική επίμαχες φράσεις του κειμένου οι τρεις μεταφραστές. Με τη δραστηριότητα αυτή αναμένεται να κατανοήσουν ότι δεν υπάρχει μία μοναδική και τέλεια μετάφραση και ότι σε κάθε μετάφραση παρεισφρεί αναπόδραστα και ο υποκειμενισμός του μεταφραστή.

Η συνέχεια της δραστηριότητας είναι σχετικά εύκολη. Οι νέες τεχνολογίες θα βοηθήσουν στην καταμέτρηση των λέξεων του αρχαίου κειμένου και των λέξεων των τριών μεταφράσεων. Ο σχεδόν διπλάσιος αριθμός των λέξεων της μετάφρασης σε σχέση με το αρχαίο κείμενο αποδεικνύει επαγωγικά την πυκνότητα της γραφής του Θουκυδίδη και τη συνθετότητα του ύφους.

Και η πρώτη φάση κλείνει με μια δημιουργική δραστηριότητα που συναιρεί την αφαιρετική και την κριτική σκέψη. Ζητείται από τους μαθητές να αποδώσουν με τη μορφή εννοιολογικού χάρτη τους βασικούς άξονες του κειμένου. Αν ο διδάσκων περιμένει αποτέλεσμα όμορφο και εντυπωσιακό, μπορεί να έχει εγκαταστήσει στους σταθμούς το κατάλληλο λογισμικό ([CmapTools](#), [Inspiration](#), [iMindMap](#), [SmartDraw](#)), διαφορετικά μπορεί να αρκεσθεί στην ιστοσελίδα [Text2MindMap](#) που προσφέρει ικανοποιητικό αποτέλεσμα. Η δραστηριότητα αυτή μέσω της οπτικοποίησης θα αποτυπώσει ανάγλυφα τον βαθμό κατάκτησης της μετάφρασης και της ευρύτερης κατανόησης του νοήματος. Παράλληλα, θα προσφερθεί και ισχυρή ανατροφοδότηση

στον διδάσκοντα, που θα αναπροσαρμόσει ανάλογα τη στρατηγική του για τις επόμενες δραστηριότητες.

Με το πέρας της πρώτης ώρας, ο χρόνος της οποίας θα πρέπει να πρασανυξηθεί και με τα δύο διαλείμματα, οι ομάδες αναρτούν τις εργασίες τους στο Wiki του μαθήματος και συζητούν μεταξύ τους με προτροπή του διδάσκοντος αμφιλεγόμενα ζητήματα ή απορίες που προέκυψαν. Παράλληλα, ο διδάσκων μοιράζει σε έντυπη μορφή το 2^ο Φύλλο Εργασίας για μια πρώτη επαφή στο σπίτι. Πρέπει να σημειωθεί ότι όλες οι δραστηριότητες υλοποιούνται εντός σχολικού χώρου, ώστε να εξασφαλιστεί η συναίνεση των μαθητών.

Η αξιολόγηση του 1^{ου} Φύλλου Εργασίας θα γίνει από τον διδάσκοντα κυρίως με κριτήριο την ποιότητα του εννοιολογικού χάρτη των ομάδων, καθώς η συγκεκριμένη δραστηριότητα αντανακλά και τον βαθμό κατανόησης του αρχαίου κειμένου.

Για τη Β΄ Φάση προβλέπονται δύο διαφορετικά Φύλλα Εργασίας. Η πρώτη, η τρίτη και η πέμπτη ομάδα, που αποκαλούνται [«Λακεδαιμόνιοι»](#) υλοποιούν σειρά δραστηριοτήτων που έχουν ως επίκεντρο τη Σπάρτη. Στον αντίποδα, η δεύτερη, η τέταρτη και η έκτη ομάδα, που αποκαλούνται [«Αθηναίοι»](#), υλοποιούν σειρά δραστηριοτήτων που έχουν ως επίκεντρο την Αθήνα.

Β΄ Φάση

Η Β΄ Φάση, διάρκειας τριών (2+1) διδακτικών ωρών, έχει ως προϋπόθεση τη χρήση των ΤΠΕ και, κατά συνέπεια, πραγματοποιείται στο εργαστήριο ή στην αίθουσα με τη χρήση φορητών υπολογιστών. Σε κάθε ομάδα αναλογούν έξι δραστηριότητες, αριθμός ενδεχομένως υπερβολικός. Αν ο διδάσκων θεωρήσει ότι δεν μπορούν να υλοποιηθούν στο σύνολό τους, μπορεί να τις ισοκατανείμει στις τρεις ομάδες, ώστε σε κάθε ομάδα να αναλογούν τρεις ή τέσσερις δραστηριότητες και σε εξαιρετική περίπτωση να αναλογούν μόνο δύο. Οι δραστηριότητες υλοποιούνται σε δύο συνεχόμενες διδακτικές ώρες και στην επόμενη διδακτική ώρα συγκαλείται η ολομέλεια στην αίθουσα διδασκαλίας, όπου με τη βοήθεια ενός φορητού υπολογιστή

και ενός βιντεοπροβολέα οι ομάδες παρουσιάζουν το έργο τους και συζητούν, σχολιάζουν υπό την καθοδήγηση του διδάσκοντος.

Το [1^ο Φύλλο Εργασίας](#) της Β΄ Φάσης έχει ως άξονα τη Σπάρτη. Η πρώτη δραστηριότητα ξεκινά με την παρακολούθηση ενός βίντεο από την Εκπαιδευτική Τηλεόραση, που χωρίζεται σε [πρώτο](#) και [δεύτερο](#) μέρος. Στο εισαγωγικό σημείωμα αναφέρεται ότι το βίντεο «αναδεικνύει το στρατιωτικό χαρακτήρα της σπαρτιατικής αγωγής, επισημαίνοντας παράλληλα ότι η Σπάρτη δεν ήταν ούτε άτεχνη, ούτε στερημένη από τη χαρά της ζωής». Αυτό θα πρέπει οι μαθητές να είναι σε θέση να το τεκμηριώσουν μετά την παρακολούθηση. Κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης θα πρέπει οι μαθητές να κρατούν σημειώσεις, ασκούμενοι [στο κειμενικό είδος των σημειώσεων](#) το οποίο διδάχθηκαν στο μάθημα της Έκφρασης – Έκθεσης Β΄ Λυκείου. Στη συνέχεια, θα πρέπει να επιμεληθούν, να συστηματοποιήσουν αυτές τις σημειώσεις και να προχωρήσουν σε σύγκριση (*κριτικός γραμματισμός*) των πληροφοριών που άντλησαν από την παρακολούθηση με τους ισχυρισμούς του Περικλή. Τελικό παραγόμενο κείμενο θα είναι η συγγραφή μίας σύντομης παραγράφου στον κειμενογράφο με τις διαπιστώσεις στις οποίες κατέληξαν.

Η επόμενη δραστηριότητα έχει και αυτή ερευνητικό και κριτικό χαρακτήρα. Αυτή τη φορά οι ισχυρισμοί του Περικλή θα διασταυρωθούν με πληροφορίες από αρχαίες πηγές. Οι πληροφορίες θα αντληθούν από το έργο του Ξενοφώντα «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», που και αυτό δεν είναι αντικειμενικό, καθώς είναι έκδηλος ο θαυμασμός του Ξενοφώντα για το σπαρτιατικό μεγαλείο. Το κείμενο είναι μεταφρασμένο και έτσι οι μαθητές δε θα συναντήσουν δυσκολία στην κατανόηση και επομένως θα συμπληρώσουν κάποιες γνώσεις τους σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης και αγωγής στη Σπάρτη. Αναμένεται με ευκολία να διαπιστώσουν ότι οι δύο πλευρές τοποθετούνται διαφορετικά απέναντι στο ίδιο ζήτημα. Το αποτέλεσμα της δραστηριότητας οι ομάδες καλούνται να το αποτυπώσουν σε έναν συγκριτικό πίνακα.

Η λέξη «ξενηλασία», που είναι άγνωστη στους μαθητές, αποτελεί το επίκεντρο της επόμενης δραστηριότητας. Στόχος η ετυμολογική της ανάλυση και ο συσχετισμός

του δεύτερου συνθετικού της με πολλές λέξεις της νέας ελληνικής και η διερεύνηση του περιεχομένου της. Συνήθως, λέξεις με παρόμοιο περιεχόμενο αντιμετωπίζονται με αποστροφή και προδιαθέτουν αρνητικά για εκείνους που εμπνεύστηκαν και υλοποίησαν το σημαινόμενό τους. Οι μαθητές καλούνται να διερευνήσουν και τους λόγους που υπαγόρευαν αυτήν τη σπαρτιατική πρακτική, καθώς το φαινόμενο δεν είναι και τελείως ξένο στη σημερινή εποχή. Για να ξεκαθαρίσουν το τοπίο, οι ομάδες έχουν στη διάθεσή τους άφθονο ψηφιακό υλικό που υποστηρίζεται και από αρχαίες πηγές. Η δραστηριότητα είναι σχετικά εύκολη και δεν αναμένεται να συναντηθούν δυσκολίες στην υλοποίησή της.

Η επόμενη δραστηριότητα σχετίζεται με την ιστοσελίδα του Βρετανικού Μουσείου για την αρχαία Ελλάδα και απαιτεί μέτρια γνώση της αγγλικής. Παράλληλα, υπάρχουν και δραστηριότητες με παιγνιώδη χαρακτήρα, οι οποίες αναμένεται να αποφορτίσουν τους μαθητές και να κεντρίσουν το ενδιαφέρον τους. Αφού αντλήσουν κάποιες γενικές πληροφορίες για τη Σπάρτη, για να εκτονωθούν θα πρέπει να μνηθούν στη σπαρτιατική αγωγή, περνώντας από διάφορες δοκιμασίες της ενότητας [Challenge](#) μέχρι να ενηλικιωθούν (θα ελεγχθούν αν είναι αρτιμελείς, θα τρέξουν, θα μάθουν ανάγνωση, θα κλέψουν αυγά, θα κλέψουν τυριά, θα μαστιγωθούν ενδεχομένως, θα ασκηθούν). Σε περίπτωση που υπάρχει δυσκολία με τη χρήση της αγγλικής προσφέρεται εναλλακτικά η δυνατότητα για άντληση πληροφοριών από την [Βικιπαίδεια](#) και από την ιστοσελίδα του [Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού](#).

Η τελευταία δραστηριότητα αυτών των ομάδων στέκεται κριτικά απέναντι στην αιτίαση του Περικλή ότι οι Σπαρτιάτες είναι δόλιοι και μετέρχονται ύπουλα μέσα στον πόλεμο. Αφού οι μαθητές προβληματιστούν για το περιεχόμενο των όρων, σχέδιο, εξαπάτηση, τέχνασμα, στρατήγημα κ.λπ., καλούνται να αντλήσουν πληροφορίες και να παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους το «τέχνασμα» του Θεμιστοκλή με το κτίσιμο των τειχών της Αθήνας, που σίγουρα οι Σπαρτιάτες θα το αποκαλούσαν αθλιότητα.

Με το πέρας αυτών των δραστηριοτήτων, αναμένεται οι συγκεκριμένες ομάδες να έχουν μια διευρυμένη οπτική για την ιστορία, την κοινωνία και τους θεσμούς της Σπάρτης, να έχουν εξοικειωθεί με το περιεχόμενο της «ξενηλασίας» και την ιστορική αναγκαιότητα που την επέβαλε. Θα έχουν τη δυνατότητα να ελέγξουν κριτικά και εμπειριστατωμένα τις ρητορικές υπερβολές ή αναλήθειες του Περικλή, ενώ παράλληλα θα έχουν συνειδητοποιήσει ότι το αποτέλεσμα της έκβασης των πολέμων μπορεί να είναι και συνάρτηση της επενέργειας άλλων παραγόντων, όπως π.χ. ένα ευφύες τέχνασμα.

Το [2^ο Φύλλο Εργασίας](#) της Β΄ Φάσης έχει ως άξονα την Αθήνα. Η πρώτη δραστηριότητα ξεκινά με τη μελέτη [ενός αποσπάσματος](#) από τον λόγο του Ισοκράτη «Παναθηναϊκός». Η δραστηριότητα αυτή υπάρχει και [στο ψηφιακό βιβλίο](#) (Κεφ. 39, ερμηνευτικές σημειώσεις 1: «Διαφέρομεν», ο δεύτερος υπερσύνδεσμος). Στόχος των ομάδων είναι από το [Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα να εντοπίσουν το συγκεκριμένο κείμενο και με τη βοήθεια [των δύο μεταφράσεων](#) να το κατανοήσουν και, στη συνέχεια, να το αποδομήσουν, για να ελέγξουν την εγκυρότητα και την αλήθεια και επομένως την ορθότητα της επιχειρηματολογίας του Ισοκράτη. Η δραστηριότητα απαιτεί γνώσεις του μαθήματος Έκφραση – Έκθεση και πιο συγκεκριμένα το τυπικό σχήμα της απόδοσης και της αξιολόγησης του επιχειρήματος και των συλλογισμών. Αναμένεται να κατανοήσουν και τη ρητορική υπερβολή και τη σκοπιμότητα του Ισοκράτη. [Στο επίμετρο του βιβλίου](#) υπάρχει ένα απόσπασμα από την «Ανδρομάχη» του Ευριπίδη που αναφέρεται με τρόπο προσβλητικό στους Σπαρτιάτες και τις μεθόδους που ακολουθούν. Με αφορμή αυτές τις δύο πηγές προσφέρεται το ερέθισμα στους μαθητές να στοχαστούν σχετικά με τον ρόλο και την αποστολή της τέχνης. Θα διαπιστώσουν ότι πολλές φορές η τέχνη μπορεί να στρατευθεί κάτω από διάφορες σημαίες και να υπηρετήσει προπαγανδιστικές ανάγκες, γεγονός που ενίοτε αντιστρατεύεται και τον ρόλο της και την ίδια την αποστολή της. Οι ομάδες θα

διερευνήσουν τον ρόλο της τέχνης στη συγκεκριμένη περίπτωση του Ισοκράτη και του Ευριπίδη και με προφορική εισήγηση στην ολομέλεια θα ενημερώσουν τους συμμαθητές τους.

Η επόμενη δραστηριότητα είναι αντίστοιχη με την παρακολούθηση του βίντεο των άλλων ομάδων. Οι ομάδες των «Αθηναίων» καλούνται να συγκεντρώσουν πληροφορίες από την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού για [την κλασική Αθήνα](#) (οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός) και από τη [Βικιπαίδεια](#), για να ενημερώσουν τους συμμαθητές τους με μια συνοπτική παρουσίαση (8-10 διαφανειών). Στόχος αυτής της δραστηριότητας είναι η ενίσχυση της αφαιρετικής και κριτικής ικανότητας των μαθητών, αφού θα πρέπει γρήγορα να αξιολογούν πληροφορίες, να διαχωρίζουν το ουσιώδες από το επουσιώδες και να συνθέτουν πυκνά νοήματα.

Η επόμενη δραστηριότητα αποσκοπεί στην κατάρριψη του ισχυρισμού του Περικλή ότι οι Αθηναίοι πάντοτε δρουν μόνοι. Όμως η Αθήνα ήταν επικεφαλής της Αθηναϊκής Συμμαχίας ως ηγεμονική προστάτιδα. Η αποκρυπτογράφηση του [χάρτη των εμπολέμων του 431](#) από τους μαθητές ανατρέπει αυτόν τον ισχυρισμό και οι ομάδες σημειώνουν τους κυριότερους συμμάχους κάθε πλευράς σε έναν δίστηλο πίνακα.

Η αμέσως επόμενη δραστηριότητα υπονομεύει περισσότερο από κάθε άλλη τους ισχυρισμούς του Περικλή, καθώς επιστρατεύονται πολλά αρνητικά φαινόμενα που εμφανίστηκαν κατά καιρούς στην πόλη του και τορπιλίζουν τον χαρακτήρα της ιδανικής πόλης που ο ίδιος επιχειρεί να προβάλλει. Με την επίκληση αυτών των αρνητικών φαινομένων οι ομάδες θα είναι σε θέση να εγείρουν έναν αντίλογο στην αλαζονική απολυτότητα και κομπορημοσύνη του Περικλή, χωρίς, βέβαια, να τον απαξιώσουν, αφού προσπαθεί να κάνει τη συγκεκριμένη στιγμή με τον καλύτερο τρόπο τη δουλειά του που, ειρήσθω εν παρόδω, δεν είναι και εύκολη.

Και το Φύλλο Εργασίας κλείνει με μια δραστηριότητα που περιστρέφεται γύρω από το περιεχόμενο των όρων «μάθημα» και «θέαμα». Οι ομάδες καλούνται να

συσχετίσουν το περιεχόμενο των δύο όρων με συγκεκριμένες ευκαιρίες και δραστηριότητες – στηριζόμενοι στην ετυμολογία των λέξεων – και να τους συνδέσουν με τα πολλαπλά οφέλη που αποκόμιζαν οι Αθηναίοι από τέτοιου είδους δραστηριότητες. Το επιστέγασμα αποτελεί η παραγωγή ενός κειμένου επιχειρηματολογίας, με οποίο αποδεικνύεται η συμβολή των «μαθημάτων» και των «θεαμάτων» στην οικονομική ισχυροποίηση και στην αίγλη της Αθήνας.

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων του [2^{ου} Φύλλου Εργασίας](#) αναμένεται οι μαθητές των τριών αυτών ομάδων να έχουν μια διευρυμένη οπτική γύρω από την αθηναϊκή κοινωνία της κλασικής εποχής και να έχουν κατανοήσει ότι η τέχνη πολλές φορές μπορεί να υπηρετεί και άλλους σκοπούς. Αναμένεται, επίσης, να είναι σε θέση να τοποθετούνται κριτικά απέναντι σε αυθεντίες και αποφθεγματικές διατυπώσεις με τον αυστηρό έλεγχο της επιχειρηματολογίας και την ανίχνευση των στοιχείων που τεχνηέντως υποβαθμίζονται ή αποκρύπτονται.

Η αξιολόγηση του [2^{ου} Φύλλου Εργασίας](#) θα γίνει από τον διδάσκοντα συνολικά με βάση την τήρηση των χρονοδιαγραμμάτων, τον βαθμό πρόσληψης και κατανόησης των δραστηριοτήτων, την ανταπόκριση από πλευράς μαθητών και κυρίως με βάση την ποιότητα των παραγόμενων κειμένων.

Η δεύτερη φάση ολοκληρώνεται με τη σύγκληση της ολομέλειας στην αίθουσα διδασκαλίας (διάρκεια μίας διδακτικής ώρας). Γίνεται κλήρωση ποια ομάδα από τους «Λακεδαιμόνιους» και ποια από τους «Αθηναίους» θα παρουσιάσει τις δραστηριότητές της. Με την ολοκλήρωση της παρουσίασης κάθε δραστηριότητας, οι εκπρόσωποι των «συναφών» ομάδων θα τοποθετούνται, προσθέτοντας στοιχεία ή ενισχύοντας την επιχειρηματολογία. Μπορούν, βέβαια, και να διαφοροποιούνται αιτιολογώντας σε κάθε περίπτωση τη διαφορετική οπτική τους. Βέβαια, κάθε ομάδα έχει αναρτήσει στο Wiki τις εργασίες της, οπότε όλοι θα γίνουν κοινωνοί του έργου όλων.

Γ' Φάση

Στη Γ΄ Φάση, διάρκειας δύο ωρών (όχι συνεχόμενων, καθώς στην πρώτη θα υλοποιηθεί η δραστηριότητα και στη δεύτερη θα παρουσιαστεί στην ολομέλεια), οι ομάδες αυτονομούνται ως προς τις δραστηριότητες. Ενώ δηλαδή στην Α΄ Φάση όλες οι ομάδες είχαν κοινό Φύλλο Εργασίας, στη δεύτερη είχαν κοινό ανά τρεις ομάδες, τώρα στη Γ΄ Φάση η κάθε ομάδα έχει το δικό της ξεχωριστό Φύλλο Εργασίας. Οι δραστηριότητες αυτές ρέπουν περισσότερο προς τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας και στοχεύουν στη σύνδεση της συγκεκριμένης δραστηριοποίησης με τα ισχύοντα στο σχολείο και με άλλες γνώσεις, κυρίως με το μάθημα της Έκθεσης που εξετάζεται για τους μαθητές αυτής της τάξης σε πανελλήνιο επίπεδο. Ουσιαστικά, λοιπόν, [το 3^ο Φύλλο](#) λειτουργεί ως πεδίο άσκησης γλωσσικού και κριτικού γραμματισμού και ως πεδίο εφαρμογής και τεκμηρίωσης γνώσεων από το μάθημα της Έκθεσης.

[Η πρώτη ομάδα](#) έχει ως αποστολή τη συγγραφή ενός σύντομου δοκιμίου σχετικά με την «ηθική» του πολέμου, τις διαφορές στον τρόπο και τα μέσα διεξαγωγής του στην αρχαιότητα και στις μέρες μας και τον ρόλο της ανδρείας και των τεχνασμάτων στην τελική έκβασή του.

[Η δεύτερη ομάδα](#) έχει ως αποστολή τη συγγραφή ενός σύντομου δοκιμίου με θέμα τα όρια και τη σκοπιμότητα των «ανοιχτών» κοινωνιών στην εποχή του Περικλή και στις μέρες μας. Πρέπει να γίνει σαφές ότι οι αρχαίες πόλεις ήταν κράτη και επομένως η λήψη κάποιων προληπτικών μέτρων και η διενέργεια κάποιων ελέγχων στο ποιος μπαίνει και ποιος βγαίνει από την επικράτεια δεν είναι επίμεμπτη. Δεν υπάρχουν κρατικά μυστικά που πρέπει να διαφυλαχθούν; Σήμερα τι συμβαίνει στις διάφορες χώρες από την είσοδο μεγάλου αριθμού μεταναστών; Στα ερωτήματα αυτά θα τοποθετηθεί η συγκεκριμένη ομάδα.

[Η τρίτη ομάδα](#) αξιοποιώντας πηγές από τη βιβλιογραφία έχει ως αποστολή την υλοποίηση δύο δραστηριοτήτων. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης [στο σεμινάριο](#) (13/2/1985) με θέμα τον «Επιτάφιο» συγκρίνει το περιεχόμενο του λόγου του Περικλή με τις απόψεις που εξέφρασε ο Κλέωνας με αφορμή την υπόθεση των Μυτιληναίων, οι οποίες είναι διαμετρικά αντίθετες. Ο Κλέωνας ισχυρίστηκε ότι η

δημοκρατία δεν είναι ικανή να διεξάγει πόλεμο. Η ομάδα αυτή καλείται αρχικά να συνταχθεί με την οπτική του Περικλή ή του Κλέωνα και, στη συνέχεια, να αποσαφηνίσει το περιεχόμενο κάποιων βασικών όρων του κειμένου. Στη συνέχεια και μετά από προβληματισμό, οι μαθητές συνθέτουν ένα σύντομο κείμενο επιχειρηματολογίας, όπου ανιχνεύουν στον λόγο του Περικλή στοιχεία υπερβολής και προπαγάνδας, τα οποία ωστόσο τα αποδίδουν στην αναγκαιότητα και στη σκοπιμότητα της περίπτωσης και όχι στην προσπάθεια αμείλικτης διαστροφής της αλήθειας.

Η τέταρτη ομάδα έχει ως αποστολή να διερευνήσει την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της μεθόδου της σύγκρισης, στη συγκεκριμένη περίπτωση. Η αποστολή της ομάδας αυτής συμπληρώνεται και με κάποιες γλωσσικές ασκήσεις (γλωσσικές ιδιοτυπίες του Θουκυδίδη, «χιαστό» σχήμα και «ζεύγμα»).

Η πέμπτη ομάδα διερευνά τη σχέση της οικονομικής και στρατιωτικής υπεροχής και ισχύος. Τα πολεμικά πλοία των Αθηναίων, οι περίφημες τριήρεις είναι αρκετά δαπανηρές τόσο για την κατασκευή όσο και για τη συντήρησή τους, αλλά και γιατί επανδρώνονται από πληρώματα επαγγελματικά. Επομένως, η υπεροχή στο ναυτικό είναι συνάρτηση του οικονομικού παράγοντα αλλά και της εκπαίδευσης και του ηρωισμού των πληρωμάτων. Οι μαθητές παρακολουθούν σχετικό [βίντεο](#) από την ιστοσελίδα του «Νόησις» και κρατούν κάποιες προφορικές σημειώσεις, για να ενημερώσουν τους συμμαθητές τους για το τεχνολογικό αυτό επίτευγμα της αρχαιότητας και να αναφέρουν αδρομερώς μία περίπτωση θριάμβου (Σφακτηρία) και μία περίπτωση πανωλεθρίας (Σικελία) του αθηναϊκού ναυτικού. Στη συνέχεια, καλούνται να εξετάσουν αν ο ρόλος του ναυτικού είναι εξίσου σημαντικός και σήμερα.

Η έκτη ομάδα έχει ως αποστολή, αξιοποιώντας [την ανάλυση του «Επιτάφιου»](#) που υπάρχει στην ιστοσελίδα του «Εκρηβόλου» (σελ. 12-15) και [την ανάλυση](#) που υπάρχει στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, να αποδομήσει την επιχειρηματολογία του Περικλή και στη συνέχεια να τη μετατρέψει

σε τυπικό συλλογιστικό σχήμα (με τη μορφή προκειμένων και συμπεράσματος, το οποίο και θα αξιολογήσει). Στη συνέχεια, καλούνται να εντοπίσουν, αναφέροντας σχετικά παραδείγματα, τους τρόπους και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιούνται. Είναι σαφές ότι εδώ θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν γνώσεις από το μάθημα της Έκθεσης και αναμένεται να συζητηθεί περισσότερο η ύπαρξη και η σκοπιμότητα της «επίθεσης στο ήθος του αντιπάλου» ως βασικού τρόπου πειθούς.

Το σενάριο ολοκληρώνεται με τη δεύτερη σύγκληση της ολομέλειας και την παρουσίαση των δραστηριοτήτων του [3^{ου} Φύλλου Εργασίας](#), το οποίο θα έχει αναρτηθεί και στο Wiki του μαθήματος. Θα ακολουθήσει εκτενής συζήτηση με στόχο τη συνολική αποτίμηση του σεναρίου. Μπορεί να μοιραστεί και κάποιο σύντομο ερωτηματολόγιο, για να συμπληρωθεί ανώνυμα από τους μαθητές με ερωτήματα που αφορούν στο αν το σενάριο τους φάνηκε ενδιαφέρον και οι δραστηριότητες ήταν διατυπωμένες με σαφήνεια, αν οι απαιτήσεις ξεπερνούσαν τα μέτρα τους, αν συμμετείχαν στις ομαδικές δραστηριότητες και με ποιο τρόπο και σε ποια κλίμακα, αν εντόπισαν κάποια αρνητικά, αν θα είχαν να αντιπροτείνουν κάτι κ.λπ. Ωστόσο, η αξιολόγηση μπορεί να γίνει και σε επίπεδο εμπειρικής παρατήρησης από την πλευρά του εκπαιδευτικού, ο οποίος παρακολουθώντας τις διάφορες φάσεις του σεναρίου είναι σε θέση να παρατηρήσει και να καταγράψει τα θετικά και τα αρνητικά σημεία και τον βαθμό ανταπόκρισης των μαθητών στις απαιτήσεις του σεναρίου. Μπορεί, επίσης, στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας να αποτιμήσει και «οπτικά» τον ρόλο και τη διάθεση συνεισφοράς των μαθητών του τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Φύλλο Εργασίας 1^ο κοινό για όλες τις ομάδες

Προηγείται υπόμνηση του περιεχομένου των ενότητων [37](#) και [38](#) και ανάγνωση του αρχαίου κειμένου [της ενότητας 39](#) από τον εκπαιδευτικό και από έναν τουλάχιστον μαθητή.

1. Αξιοποιώντας [το κατατοπιστικό λεξιλόγιο](#) του σχολικού σας εγχειριδίου να επιχειρήσετε μετάφραση του κεφαλαίου 39, παρακάμπτοντας τα τμήματα που σας δυσκολεύουν. (Μεταφραστική απόπειρα)
2. Ανοίξτε ένα αρχείο στον κειμενογράφο και αφού θέσετε τον προσανατολισμό σε οριζόντια διάταξη να δημιουργήσετε έναν πίνακα με πέντε στήλες. Στην πρώτη στήλη να τοποθετήσετε το αρχαίο κείμενο και στη δεύτερη τη μετάφρασή σας, προσαρμόζοντας ανάλογα το διάστιχο, ώστε το αρχαίο κείμενο να βρίσκεται στην ίδια ευθεία με τη μεταφραστική του απόδοση. Το αρχαίο κείμενο μπορείτε να το αντιγράψετε από το ψηφιακό βιβλίο ή από το [Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα. Στην τρίτη και στην τέταρτη στήλη να γράψετε τις δύο μεταφράσεις της ενότητας (Ε. Βενιζέλου και Ε. Λαμπρίδη), που συνοδεύουν τα κείμενα του Ανθολογίου και στην τελευταία στήλη να γράψετε [τη μετάφραση του Στάθη Παπακωνσταντίνου](#), που θα βρείτε στην ιστοσελίδα «Φιλολογικά Βήματα». Στη συνέχεια, θα φροντίσετε η μετάφραση να βρίσκεται στην ίδια ευθεία με το αρχαίο κείμενο προσαρμόζοντας το διάστιχο των πέντε στηλών. (Δραστηριότητα υποστήριξης στο μεταφραστικό έργο)

Προκειμένου να εξοικονομηθεί πολύτιμος διδακτικός χρόνος, η εξεύρεση του οποίου κατέστη ιδιαίτερα δύσκολη, οι δραστηριότητες 1 και 2 απλοποιήθηκαν και ενώθηκαν σε μία, στην οποία προβλεπόταν η μετάφραση του κειμένου από τους μαθητές με την αξιοποίηση του λεξιλογίου και των παράλληλων μεταφράσεων που προτείνει ο συντάκτης. Η εκφώνηση διαμορφώθηκε ως εξής:

1. Αξιοποιώντας το λεξιλόγιο του σχολικού σας εγχειριδίου και δύο μεταφράσεις της ενότητας (Ε. Βενιζέλου και Ε. Λαμπρίδη) από το Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα και τη μετάφραση του Στάθη Παπακωνσταντίνου που θα βρείτε στην ιστοσελίδα «Φιλολογικά Βήματα», να επιχειρήσετε τη μετάφραση του κεφαλαίου 39.

Το κείμενο δόθηκε στους μαθητές σε μία στήλη έτοιμου πίνακα, «κομμένο» σε επιμέρους φράσεις, ώστε δίπλα σε κάθε κουτάκι να συμπληρώνεται η μετάφραση.

Αρχαία λέξη	Μετάφραση
<i>Θουκυδίδη</i>	
Διαφέρομεν δὲ καὶ	
ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις	
.....	

Οι μαθητές με αυτόν τον τρόπο δεν έχασαν χρόνο για την κατασκευή του πίνακα, γεγονός που ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για την εφαρμογή του σεναρίου, και έτσι ολοκλήρωσαν τη μετάφραση αλλά και τις άλλες δραστηριότητες του Φύλλου Εργασίας μέσα στο 1^ο συνεχόμενο διδακτικό δίωρο.

3. Να ελέγξετε οπτικά την αναλογία του αρχαίου κειμένου και του κειμένου των μεταφράσεων. Στη συνέχεια, με το κατάλληλο εργαλείο του κειμενογράφου να καταμετρήσετε επακριβώς τις λέξεις του αρχαίου κειμένου και των τεσσάρων μεταφράσεων. Να συγκρίνετε τα αριθμητικά δεδομένα και να προχωρήσετε στην εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων σχετικά με τη γλώσσα και το ύφος του Θουκυδίδη. (*Επαγωγική διερεύνηση κειμενικού ύφους*)

Η δραστηριότητα έγινε από τους μαθητές. Απλώς, δεν τους ζητήθηκε να μετρήσουν επακριβώς τις λέξεις με το σχετικό εργαλείο, αλλά να κάνουν μία γενική

οπτική εκτίμηση και να καταγράψουν τα συμπεράσματά τους για τον λόγο του Θουκυδίδη, πράγμα που και έκαναν με επιτυχία.

4. Αφού μελετήσετε τις μεταφράσεις και τις αξιολογήσετε με βάση κάποια κριτήρια που θα θέσετε, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα (*Συγκριτική παράθεση δεδομένων για την εξαγωγή συμπερασμάτων*):

Ήδη ο πίνακας είχε δοθεί στα παιδιά για να κάνουν απευθείας τη μετάφραση συνεκτιμώντας τις παράλληλες μεταφράσεις του Βενιζέλου, της Λαμπρίδη και του Παπακωνσταντίνου. Η μεταφορά της απόδοσης του αρχαίου κειμένου για κάθε μεταφραστή σε κάθε στήλη κρίθηκε από τη διδάσκουσα ιδιαίτερα χρονοβόρα, για αυτό και ο πίνακας απλοποιήθηκε (διατηρήθηκε μόνο η πρώτη και η τελευταία στήλη) και δόθηκε έτοιμος στη δραστηριότητα 1.

Αρχαία λέξη	Απόδοση	Απόδοση	Απόδοση	Συμπέρασμα
<i>Θουκυδίδη</i>	<i>Βενιζέλου</i>	<i>Λαμπρίδη</i>	<i>Παπακωνσταντίνου</i>	
Διαφέρομεν ¹				
ταῖς μελέταις τῶν πολεμικῶν				
μαθήματος ἢ θεάματος				
πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς καὶ ἀπάταις ³				
τὸ πλεόν				
ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν				

αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχω ⁴				
τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται				
ἀνειμένως διαιτώμενοι				
οὐδὲν ἦσσαν χωροῦμεν.				
τὰ πλείω κρατοῦμεν				
περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν,				
ῥαθυμία μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη				

5. Αφού συμβουλευθείτε [τα ερμηνευτικά σχόλια](#) του ψηφιακού βιβλίου και συζητήσετε μεταξύ σας, να αποδώσετε τους βασικούς θεματικούς άξονες της ενότητας με λογισμικό κατασκευής εννοιολογικού χάρτη ([CmapTools](#), [SmartDraw](#), [Inspiration](#)) ή της ιστοσελίδας [Text2MindMap](#). Για μια σωστή προσέγγιση, καλό είναι να ξεκινήσετε εντοπίζοντας τις αντιθέσεις.

Η άσκηση έγινε κανονικά. Για να ολοκληρωθεί, ωστόσο, όλο το Φύλλο Εργασίας μέσα στον χρόνο του πρώτου συνεχόμενου διώρου όπως είχε προβλέψει η διδάσκουσα και για να μη χαθεί χρόνος με τα λογισμικά (τα οποία σε δοκιμή δε λειτούργησαν σε όλους τους υπολογιστές εντάξει), ζητήθηκε από τους μαθητές να καταγράψουν τους θεματικούς άξονες της ενότητας πάνω στο ίδιο το Φύλλο Εργασίας. Ειδικότερα, κάθε ομάδα έφτιαξε πίνακα με δύο στήλες (Αθηναίοι – Σπαρτιάτες), μέσα από τον οποίο αναδείχτηκαν και οι αντιθέσεις των δύο πόλεων, που τονίζει ιδιαίτερος σε αυτό το κεφάλαιο ο Περικλής.

Σημείωση: Τις εργασίες να τις αναρτήσετε στον φάκελο της ομάδας σας στο Wiki του μαθήματος. (Διαγραμματική απόδοση νοήματος)

Η ανάρτηση έγινε κανονικά στο φάκελο της ομάδας στο Wiki της διδάσκουσας.

Φύλλο Εργασίας 2^ο

Κατά την εφαρμογή του σεναρίου, πριν από την έναρξη του 2^{ου} Φύλλου Εργασίας έγινε παρουσίαση του 1^{ου} Φύλλου Εργασίας από τις ομάδες. Η διαδικασία αυτή ήταν πολύ σημαντική για τα παιδιά, γιατί τα βοήθησε να καταλάβουν καλύτερα το νόημα, το οποίο πλέον το έβλεπαν ως σύνολο. Επίσης, δεδομένου ότι το κείμενο παρουσιάστηκε κομμάτι κομμάτι από όλους τους μαθητές με τη σειρά, δόθηκε η ευκαιρία να συμμετάσχουν στη διαδικασία και μαθητές που γενικά ήταν αδιάφοροι για τα Αρχαία Ελληνικά. Το γεγονός αυτό, το ότι δηλαδή ακούστηκαν στην ολομέλεια και έδειξαν ότι είχαν κάνει καλή δουλειά, τους ενθουσίασε.

1^η – 3^η – 5^η ομάδα: ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΙ

Κατά την εφαρμογή, το Φύλλο Εργασίας δόθηκε στη 2^η, 3^η και 5^η ομάδα.

Αξιοποίηση πηγών και ερεθισμάτων εμπλουτισμένου ηλεκτρονικού βιβλίου

1. Να παρακολουθήσετε το βίντεο ([1^ο](#) και [2^ο](#) μέρος) της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης ακολουθώντας τους συνδέσμους που θα συναντήσετε στο ερμηνευτικό σχόλιο της φράσης «Μετέρχονται τὸ ἀνδρεῖον (τὴν ἀνδρείαν)» της [39^{ης} ενότητας](#) του ψηφιακού βιβλίου. Στο σχετικό εισαγωγικό αναφέρεται ότι το βίντεο «αναδεικνύει το στρατιωτικό χαρακτήρα της σπαρτιατικής αγωγής, επισημαίνοντας παράλληλα ότι η Σπάρτη δεν ήταν ούτε άτεχνη ούτε στερημένη από τη χαρά της ζωής». Κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης να κρατάτε σημειώσεις τις οποίες στη συνέχεια θα συστηματοποιήσετε, για να ενημερώσετε τους συμμαθητές σας. (*Δραστηριότητα πρόσληψης, κατανόησης και αφαιρετικής αποδόμησης*)
2. Να συγκρίνετε την εικόνα που σχηματίσατε για τη Σπάρτη από την υλοποίηση της προηγούμενης δραστηριότητας με τους ισχυρισμούς του Περικλή. Να γράψετε μια σύντομη παράγραφο με τις διαπιστώσεις σας στον κειμενογράφο. (*Δραστηριότητα κριτικού γραμματισμού*)

Οι δραστηριότητες 1 και 2 αφαιρέθηκαν από το Φύλλο Εργασίας, διότι κρίθηκαν από τη διδάσκουσα ιδιαίτερα χρονοβόρες (τα προτεινόμενα βίντεο είχαν

διάρκεια συνολικά 36 λεπτών). Συγχρόνως, στο εργαστήριο όπου έγινε η εφαρμογή του σεναρίου δεν υπήρχαν καλά ηχεία, ώστε να ακουστούν καλά τα βίντεο.

3. Πολλές πληροφορίες για τον τρόπο ζωής και την πολιτειακή οργάνωση της αρχαίας σπαρτιατικής κοινωνίας αντλούμε από το έργο του Ξενοφώντα [«Λακεδαιμονίων Πολιτεία»](#). Εκεί ουσιαστικά ο Ξενοφώντας χρησιμοποιεί τη μέθοδο της σύγκρισης για να καταδείξει την ανωτερότητα της Σπάρτης, το αντίθετο, δηλαδή, από αυτό που επιχειρεί ο Περικλής στον «Επιτάφιο». Αφού διαβάσετε [τη μετάφραση του αποσπάσματος 2.1-11](#), να συγκρίνετε τις πληροφορίες και τον τρόπο με τον οποίο τις παραθέτει ο Ξενοφώντας με τις πληροφορίες του «Επιταφίου» και τον τρόπο με τον οποίο τις παρουσιάζει ο Περικλής. Το αποτέλεσμα να το αποτυπώσετε ανάγλυφα σε έναν συγκριτικό πίνακα. *(Δραστηριότητα γλωσσικού και κριτικού γραμματισμού)*
4. Να αναλύσετε ετυμολογικά τη λέξη «ξενηλασία» και με τη βοήθεια [του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής](#) να γράψετε τουλάχιστον δέκα λέξεις της δημοτικής που θα σχετίζονται με το δεύτερο συνθετικό της λέξης. *(Γλωσσική δραστηριότητα)*
Στη συνέχεια, αξιοποιώντας πληροφορίες από τις παρακάτω πηγές ([πηγή 1^η](#), [πηγή 2^η](#)) να τεκμηριώσετε το περιεχόμενο του όρου «ξενηλασία», όπως παρουσιάζεται [στα ερμηνευτικά σχόλια](#) του ψηφιακού βιβλίου, στη [Βικιπαίδεια](#) και στο [ShieldAchilleus](#). Στη συνέχεια, να καταλήξετε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τη σκοπιμότητα του θεσμού της ξενηλασίας και να τα αποτυπώσετε στον κειμενογράφο με ένα σύντομο κείμενο επιχειρηματολογίας. *(Δραστηριότητα καλλιέργειας προβληματισμού)*
5. Για τη σπαρτιατική αγωγή μπορείτε να πάρετε πληροφορίες από την ιστοσελίδα του Βρετανικού Μουσείου για [την Αρχαία Ελλάδα](#) (απαιτείται μέτριο επίπεδο γνώσης της αγγλικής) στην ενότητα [Sparta](#). Σε περίπτωση που αντιμετωπίζετε πρόβλημα με τη γλώσσα, ζητήστε τη συνδρομή του καθηγητή

των Αγγλικών. Στη συνέχεια, για να εκτονωθείτε, πρέπει να μεγαλώσετε και εσείς (ψηφιακά βέβαια) σαν αρχαία Σπαρτιατόπουλα, περνώντας από διάφορες δοκιμασίες της ενότητας [Challenge](#) μέχρι να ενηλικιωθείτε (θα ελεγχθείτε αν είστε αρτιμελείς, θα τρέξετε, θα μάθετε ανάγνωση, θα κλέψετε αυγά, θα κλέψετε τυριά, θα μαστιγωθείτε ενδεχομένως, θα ασκηθείτε στην κίνηση και τον ρυθμό κ.ά.). Πληροφορίες, επίσης, για την αρχαία Σπάρτη μπορείτε να αντλήσετε και από τη [Βικιπαίδεια](#) και από την ιστοσελίδα του [Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού](#) (*Δραστηριότητα ερευνητική και ψυχαγωγική*).

Οι δραστηριότητες 3, 4 και 5 έγιναν κανονικά. Ως προς τη σειρά τους, στο Φύλλο Εργασίας προηγήθηκε η 4, για την ξενηλασία. Οι ομάδες ασχολήθηκαν και με τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, αλλά τους φάνηκαν κάπως απλοϊκές και βαρετές. Αυτό ίσως οφείλεται περισσότερο στο γεγονός ότι η εφαρμογή του σεναρίου γινόταν αρκετά πρωί, δηλαδή 1^η και 2^η ώρα.

6. Ο Περικλής αναφέρει ότι οι Σπαρτιάτες στηρίζονται περισσότερο στις ενέδρες και στις απάτες («κρυπτεία») σε αντίθεση με τους Αθηναίους. Ο Λύσανδρος με βάση όσα μάθατε στην Α΄ Λυκείου με εξαπάτηση κατάφερε τον θρίαμβό του στους Αιγός ποταμούς. Όμως η γλώσσα δεν είναι αθώα, καθώς σε άλλες περιπτώσεις παρόμοιες πράξεις αποκαλούνται «τεχνάσματα» ή και «στρατηγήματα» και εγκωμιάζονται. Το πιο γνωστό τέχνασμα (ξεκάθαρη απάτη) είναι του Θεμιστοκλή, που εξαπάτησε τους Σπαρτιάτες, όταν αυτοί ήταν αντίθετοι στην οχύρωση των πόλεων με τείχη και επομένως και της Αθήνας. Να παρουσιάσετε αδρομερώς αυτό το περιστατικό (αρχείο παρουσίασης 7-8 διαφανειών) στους συμμαθητές σας με μια σύντομη προφορική εισήγηση. Πληροφορίες μπορείτε να αντλήσετε από το διαδίκτυο πληκτρολογώντας στο πεδίο αναζήτησης «Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή» ή από την ιστορία του Θουκυδίδη. (*Δραστηριότητα ερευνητικού και κριτικού τύπου*)

Η δραστηριότητα 6 αφαιρέθηκε από το Φύλλο Εργασίας, για να εξοικονομηθεί χρόνος. Ήδη από το δεύτερο πρωινό δίωρο της εφαρμογής κάποια παιδιά ήταν υποτονικά και όλες οι διαδικασίες γίνονταν πιο αργά.

Σημείωση: Όλες τις εργασίες να τις αναρτήσετε και στο Wiki του μαθήματος.

Οι ομάδες έκαναν ανάρτηση των εργασιών τους στο Wiki της διδάσκουσας.

Φύλλο Εργασίας 2^ο

2^η – 4^η – 6^η ομάδα: ΑΘΗΝΑΙΟΙ

Κατά την εφαρμογή οι ομάδες ήταν 5 και όχι 6, οπότε το συγκεκριμένο Φύλλο Εργασίας δόθηκε στην 1^η και στην 4^η. Τα παιδιά είχαν ξαναδουλέψει σε αυτές τις ομάδες και την προηγούμενη χρονιά, οπότε διατηρήθηκε από τη διδάσκουσα η ίδια σύνθεση.

1. Ο Ισοκράτης στον [«Παναθηναϊκό» 182-190](#) αναφέρεται στη στρατιωτική υπεροχή της Αθήνας απέναντι στη Σπάρτη. Αφού μελετήσετε τις δύο μεταφράσεις του συγκεκριμένου αποσπάσματος από το Ανθολόγιο της Αττικής Πεζογραφίας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα, να παρουσιάσετε την επιχειρηματολογία του σε τυπική μορφή (προκείμενες – συμπέρασμα) και στη συνέχεια να αξιολογήσετε την εγκυρότητα και την αλήθεια της. *(Δραστηριότητα εφαρμογής και εξάσκησης)*

Αλλά και ένας άλλος αθηναίος τραγικός ποιητής, ο Ευριπίδης, στην [«Ανδρομάχη»](#) καταφέρεται κατά των Λακεδαιμονίων, ενώ δεν παραλείπει σε κάθε ευκαιρία να απαξιώνει τον Μενέλαο, που ήταν Σπαρτιάτης, παρουσιάζοντάς τον ως μικρόψυχο ή αναξιόπιστο.

[Στο επίμετρο του σχολικού εγχειριδίου](#) (Κεφ. 39) υπάρχει το ακόλουθο απόσπασμα από τη συγκεκριμένη τραγωδία, στ. 445-452:

«Σπαρτιάτες, οι πλέον μισητοί σ' όλο τον κόσμο,
που δολερά στοχάζεστε, πρώτοι στο ψέμα,
μηχανογράφοι του κακού, που ο νους σας είναι
πώς θα τυλίξετε τον άλλον με τεχνάσματα...»
και πάντα, άλλα σκεφτόσατε κι άλλα το στόμα σας λέει.»

2. Η τέχνη πολλές φορές στρατεύεται και μετατρέπεται σε φορέας προπαγάνδας. Μπορείτε να ισχυριστείτε κάτι αντίστοιχο για την περίπτωση του Ισοκράτη και του Ευριπίδη; Να τοποθετηθείτε στο ερώτημα με μια σύντομη προφορική εισήγηση στην ολομέλεια.

Οι δραστηριότητες 1 και 2 έγιναν κανονικά. Απλοποιήθηκαν μόνο λίγο ως προς τα κείμενα. Συγκεκριμένα, τα παιδιά μελέτησαν μόνο την περίπτωση του Ισοκράτη.

3. Να συγκεντρώσετε πληροφορίες από την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού [την κλασική Αθήνα](#) (οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός) και από τη [Βικιπαίδεια](#) και να ενημερώσετε τους συμμαθητές σας με μια συνοπτική παρουσίαση (8-10 διαφανειών). *(Δραστηριότητα κριτικού γραμματισμού)*

Η δραστηριότητα δεν έγινε, γιατί δεν υπήρχε χρόνος.

4. Ο Περικλής αναφέρει ότι οι Αθηναίοι πολεμούν μόνοι τους εναντίον συνασπισμένων αντιπάλων. Όμως και η Αθήνα ήταν επικεφαλής της Αθηναϊκής Συμμαχίας, απομυζώντας ουσιαστικά και τις εισφορές των συμμάχων. Δείτε [τον χάρτη των εμπολέμων](#), όπου παραπέμπει υπερσύνδεσμος του ψηφιακού βιβλίου και σημειώστε τους κυριότερους συμμάχους κάθε πλευράς σε έναν δίστηλο πίνακα. *(Δραστηριότητα μετασχηματισμού δεδομένων)*

Η δραστηριότητα έγινε κανονικά. Οι μαθητές εστίασαν στους συμμάχους της Αθήνας.

5. Ο Περικλής ισχυρίζεται ότι η Αθήνα είναι μια ιδανική ανοιχτή κοινωνία που έχει κατακτήσει ένα υψηλό επίπεδο διαβίωσης, αποτέλεσμα της οικονομικής, πολιτικής, πολιτισμικής και στρατιωτικής της ισχύος. Ας θυμηθούμε, όμως, ότι είναι μια δουλοκτητική κοινωνία, μια κοινωνία που δεν παραχωρεί δικαιώματα στους μετοίκους, αν και στηρίζουν την οικονομία της (ξένοι επενδυτές), μια κοινωνία που εξέθρεψε τη συκοφαντία, μια κοινωνία που εξαπέλυσε πογκρόμ κατά των φιλοσόφων. Ο Πρωταγόρας, πριν αρχίσει τη συζήτηση, εξηγεί στον Σωκράτη ότι το επάγγελμά του θεωρείται στην Αθήνα επικίνδυνο και πρέπει να προφυλάσσεται όσο μπορεί. Και φυσικά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτή η ιδανική κοινωνία έκαψε δημόσια τα βιβλία του

Πρωταγόρα. Ενδεικτική, επίσης, είναι και η παρακάτω ενδιαφέρουσα πληροφορία:

«Η παράδοση λέει πως όταν έφευγε ο Αριστοτέλης από την Αθήνα, τον ρώτησαν «Τίς ἐστὶν ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις;». Εκείνος χαρακτήρισε την πόλη που τον φιλοξένησε τριάντα τόσα χρόνια με ένα αληθινά εντυπωσιακό επίθετο· την ονόμασε *παγκάλη*, *πανέμορφη*· παραπονέθηκε όμως πως πίσω από την ασύγκριτη ομορφιά της κρύβει μιαν ασχήμια από τις πιο σιχαμερές και τις πιο ανυπόφορες· χρησιμοποιώντας στίχους από την *Οδύσσεια* έκανε έναν δριμύ υπαινιγμό στους συκοφάντες, που δεν ήταν μόνο πολλοί στην Αθήνα· ήταν και ένα είδος που δεν έλειπε δυστυχώς ποτέ, αφού πάντα βρίσκονταν οι πρόθυμοι να διαδεχτούν τους προηγούμενους! Σύμφωνα με μια δεύτερη διήγηση τον ρώτησαν επίσης τις κρίσιμες εκείνες μέρες γιατί εγκατέλειπε την Αθήνα, κι εκείνος απάντησε ότι δεν ήθελε να δώσει στους Αθηναίους την ευκαιρία να σφάλουν για δεύτερη φορά σε βάρος της φιλοσοφίας, κάνοντας, βέβαια, τη φορά αυτή υπαινιγμό στη θανατική καταδίκη και στο τέλος του Σωκράτη».

[Πηγή: «Φιλοσοφικός Λόγος» Γ΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης – Αριστοτέλης: [Βίος και Έργα](#)].

Αφού, λοιπόν, λάβετε υπόψη σας όλα αυτά, μπορείτε να εγείρετε κάποιον λογικό αντίλογο στην κομπορρημοσύνη του Περικλή; Στη συζήτηση της ολομέλειας να τοποθετηθείτε με μια σύντομη προφορική εισήγηση επί του θέματος. [*Συνθετική και κριτική δραστηριότητα με τη βοήθεια πρόσθετης (κατευθυνόμενης) πληροφόρησης*]

Η δραστηριότητα έγινε προφορικά στην ολομέλεια αλλά αρκετά συνοπτικά. Οι μαθητές δυσανασχέτησαν με την πολύ μεγάλη εκφώνηση.

6. Ο Περικλής ισχυρίζεται ότι πολλοί συρρέουν στην Αθήνα με σκοπό να παρακολουθήσουν («θεάματα») ή να καλλιεργηθούν («μαθήματα»). Η πρώτη λέξη μας παραπέμπει στο θέατρο, στις πανηγυρικές εκδηλώσεις, σε

τελετές και αγώνες και στη «θεωρία», μια μορφή τουρισμού θα λέγαμε εμείς σήμερα. Παράλληλα, είναι γνωστά και τα περίφημα «θεωρικά» εισιτήρια που αποτέλεσαν πολλές φορές σημείο οξύτατης πολιτικής αντιπαράθεσης. Πρόκειται ουσιαστικά για δραστηριότητες και εκδηλώσεις που συνδέονται άμεσα με το δημοκρατικό πολίτευμα, στους κόλπους του οποίου γνώρισαν ιδιαίτερη άνθιση. Η δεύτερη λέξη μάς παραπέμπει στη δυνατότητα για μόρφωση, στις διδασκαλίες και σε μετάδοση γνώσεων στις φιλοσοφικές σχολές και γενικά στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που προσφέρονταν στην Αθήνα. Η Αθήνα, που αποτελούσε το κέντρο συνάντησης της υψηλής διανόησης, έχει χαρακτηριστεί «πρυτανείον» της σοφίας από τον σοφιστή Ιππία (Πλάτων, «Πρωταγόρας» 337D).

Να γράψετε μία παράγραφο με τη μέθοδο της αιτιολόγησης, συνδέοντας το «μάθημα» και το «θέμα» με το δημοκρατικό πολίτευμα και την εισροή οικονομικών πόρων στην Αθήνα. Μπορείτε να εμπλουτίσετε την παράγραφό σας με αναφορά στα υπόλοιπα παράπλευρα οφέλη που απορρέουν για την Αθήνα από τέτοιου είδους δραστηριότητες. (*Ανοιχτή γλωσσική δραστηριότητα συγκεκριμένης δομής*)

Δεν υπήρξε χρόνος για τη δραστηριότητα 6.

Φύλλο Εργασίας 3^ο

Πριν από το 3^ο Φύλλο Εργασίας, παρουσιάστηκαν στην ολομέλεια οι προηγούμενες δραστηριότητες.

Στο 3^ο Φύλλο Εργασίας ο συντάκτης προβλέπει ξεχωριστή δραστηριότητα για καθεμιά από τις έξι ομάδες. Στην εφαρμογή οι ομάδες ήταν πέντε, εκ των οποίων οι δύο δεν έδειξαν μεγάλο ενθουσιασμό μέχρι την ολοκλήρωση του σεναρίου, ειδικά όταν διαπίστωσαν ότι έπρεπε να γράψουν πολλά. Γενικά, οι απαντήσεις όλων των ομάδων ήταν συνοπτικές. Ωστόσο, αυτό που ικανοποίησε τη διδάσκουσα ήταν το ότι έγινε παρουσίαση των εργασιών στην ολομέλεια η οποία συνοδεύτηκε από ουσιαστική κουβέντα. Επειδή, βέβαια, ο διδακτικός χρόνος που περίσσευε για το 3^ο Φύλλο Εργασίας ήταν λίγος και επειδή στόχος της διδάσκουσας ήταν να παρουσιάσουν όλες οι ομάδες, έστω και κάτι μικρό, έγινε μία επιλογή από τις προτεινόμενες δραστηριότητες και κάποιες ομάδες (μεταξύ των οποίων ήταν οι πιο αδιάφοροι μαθητές) ασχολήθηκαν με το ίδιο θέμα, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες να προσεγγιστεί ικανοποιητικά.

1^η ομάδα

Σύμφωνα με τον Περικλή, οι Αθηναίοι στον πόλεμο στηρίζονται στην ανδρεία που προκύπτει από την εσωτερική ελευθερία του ατόμου, καρπός της αγωγής και της άψογης λειτουργίας των θεσμών, και όχι στα τεχνάσματα και στις απάτες. Αν αυτό το δούμε κάπως ελεύθερα, φαίνεται να αναφέρεται σε κάποιο είδος fair play που πρέπει να ισχύει στον πόλεμο. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο πόλεμος είναι καλός ή ηθικά ουδέτερος, αρκεί να διεξάγεται με σωστούς όρους; Μπορεί κάποιος να είναι αποτελεσματικός στον πόλεμο, αν δεν έχει προηγουμένως εκπαιδευτεί με μόνο εφόδιο το θάρρος και την ανδρεία του; Αφού απαντήσετε εμπειρισταωμένα σε αυτό, στη συνέχεια να ερευνήσετε αν σήμερα με τον τρόπο που διεξάγονται οι πόλεμοι υπάρχει περιθώριο για επίδειξη ανδρείας και γενναιότητας. Η πρόσφατη ιστορία βρίθκει παραδειγμάτων από συμπεριφορές και πρακτικές που θα χαρακτηρίζονταν ως εγκλήματα πολέμου. Παράλληλα, νέοι όροι άρχισαν να χρησιμοποιούνται (π.χ.

«παράπλευρες απώλειες», «ασύμμετρες απειλές») με στόχο τη νομιμοποίηση πολεμικών λύσεων. Η τελική αποστολή της ομάδας σας είναι η συγγραφή ενός σύντομου δοκιμίου (300-400 λέξεων) με θέμα την «ηθική» του πολέμου, τις διαφορές των σημερινών πολέμων και των πολέμων της αρχαιότητας και τον ρόλο των τεχνασμάτων στην τελική έκβαση.

Συμπληρωματική δραστηριότητα:

Λέγεται ότι οι μεγάλες δυνάμεις στις μέρες μας μελετούν τον Θουκυδίδη, πριν από τον σχεδιασμό και την εκτέλεση κάποιας πολεμικής ενέργειας, με στόχο κυρίως να αποφύγουν πιθανά λάθη, αλλά κυρίως για να νομιμοποιήσουν την ανάληψη πολεμικής δράσης με διάφορα προσχήματα. Αφού ερευνήσετε στο διαδίκτυο, να αναφέρετε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις πολέμων την τελευταία τριακονταετία και τον τρόπο με τον οποίο οι μεγάλες δυνάμεις επιχειρήσαν την ηθική νομιμοποίησή τους. *(Δραστηριότητα σύγκρισης και μεταφοράς εμπειρίας)*

Οι δραστηριότητες έγιναν κανονικά. Η Ομάδα Α μάλιστα ήταν ιδιαίτερα «δυνατή», με ανεπτυγμένη κριτική σκέψη. Τα κορίτσια που την αποτελούσαν είναι γενικά καλές μαθήτριες και ειδικά κάποιες από αυτές έχουν ανησυχίες για τη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική κατάσταση ενώ, συγχρόνως, έχουν άνεση στην έκφραση και στη χρήση του επεξεργαστή κειμένου στον υπολογιστή.

2^η ομάδα

Ο Περικλής αναφέρει ότι οι Αθηναίοι δεν έχουν τίποτα να κρύψουν, δε φοβούνται μην τους κατασκοπεύσουν, γιατί έχουν εμπιστοσύνη στην ευψυχία τους την ώρα της μάχης. Χαρακτηρίζει, δηλαδή, την αθηναϊκή κοινωνία ανοιχτή, αντιδιαστέλλοντάς την κατά κάποιον τρόπο με τον κλειστό χαρακτήρα της Σπάρτης. Πρέπει δε να έχουμε κατά νου ότι μιλάμε για πόλεις – κράτη και επομένως δεν θεωρούνταν παράξενα κάποια ελεγκτικά ή προληπτικά μέτρα ελέγχου του ποιος εισέρχεται και με ποιον σκοπό στη χώρα. Σήμερα, σε πολλές χώρες του κόσμου και κυρίως στη δική μας με τη μαζική είσοδο μεταναστών, προκαλούνται πάρα πολλά προβλήματα και αναπτύσσεται ένας σκεπτικισμός σχετικά με το πρακτέο, ενώ νέοι όροι, όπως

«πολυπολιτισμικότητα», «ετερότητα», «διαφορετικότητα» αρχίζουν να καθιερώνονται.

Είχαν λόγους οι Αθηναίοι να φοβούνται την είσοδο και τη διαμονή ξένων στην πόλη τους; Έχουν λόγους τα σημερινά κράτη να θέτουν όρια και φραγμούς στους ξένους που επιθυμούν να κινηθούν ή να δράσουν στην επικράτειά τους; Η πολυπολιτισμικότητα μπορεί να δώσει λύσεις στα διάφορα προβλήματα;

Να γράψετε ένα σύντομο δοκίμιο 300- 400 λέξεων, όπου να δίνετε απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα. *(Δραστηριότητα σύνδεσης με παροντικές καταστάσεις)*

Η δραστηριότητα έγινε κανονικά από τις ομάδες Β και Δ. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τα παιδιά ήταν μεν συνοπτικές αλλά αρκετά ενδιαφέρουσες και ουσιαστικές.

3^η ομάδα

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης [στο σεμινάριο](#) (13/2/1985) με θέμα τον «Επιτάφιο» συγκρίνει το περιεχόμενο του λόγου του Περικλή με τις απόψεις που εξέφρασε ο Κλέωνας με αφορμή την υπόθεση των Μυτιληναίων, που είναι διαμετρικά αντίθετες. Ο Κλέωνας ισχυρίστηκε ότι η δημοκρατία δεν είναι σε θέση να διεξάγει πόλεμο. Αφού εντοπίσετε και μελετήσετε το συγκεκριμένο απόσπασμα του Καστοριάδη (που μπορείτε να διαβάσετε και από [εδώ](#)), να συγκρίνετε τις δύο οπτικές και να συνταχθείτε με τη μία ή την άλλη αιτιολογώντας την επιλογή σας. Παράλληλα, να προσδιορίσετε ποιο είναι το περιεχόμενο των όρων (που έχουν δεσπίζουσα θέση μέσα στο κείμενο της ενότητας) *ἐπιπόνῳ ἀσκήσει - ἀνειμένῳσ διαιτώμενοι - τῶ εὐψύχῳ*, σύμφωνα με τον Καστοριάδη. *(Δραστηριότητα κριτική και κατανόησης ορολογίας)*

Ο Πιέρ Βιντάλ – Νακέ στο βιβλίο του «Μαύρος κυνηγός» πιστεύει ότι με όσα λέει στο κεφάλαιο 39 ο Περικλής «πουθενά η λογική αυτή του μη επαγγελματισμού (στα στρατιωτικά) δεν οδηγείται τόσο μακριά». Συμπληρώνει, μάλιστα, ως εξής: (σελ. 142) «πρέπει να νοιώσει κανείς την άμετρη αυθάδεια του κειμένου αυτού (του

39) και να δει επίσης πόσο βαθειά αμφισβητεί το ιδεώδες μιας οπλιτικής δημοκρατίας». Ισχυρίζεται, δηλαδή, ότι η Αθήνα, παρά τα όσα λέει εδώ ο Περικλής, δεν ήταν καθόλου μια «μη στρατικοποιημένη ζώνη», όπως ο στρατηγός υπονοεί. Όταν μάλιστα ο ίδιος, στην πρώτη δημηγορία του (Θουκυδίδη «Ιστορία» 1.139. κ.ε) λέει ότι η ηγεμονία της Αθήνας στη θάλασσα απαιτεί μακροχρόνια εκπαίδευση, για να τονίσει επιγραμματικά αλλά και εμφαντικά «μέγα γὰρ τὸ τῆς θαλάσσης κράτος» (Θουκυδίδη «Ιστορία» 1.143).

Αντίθετα, άλλοι σχολιαστές, όπως ο Χορνμπλάουερ, για να μην τεθεί ζήτημα ανυπόστατου ισχυρισμού ταυτίζει το «άνειμένως διαιτώμενοι» με την αμέριμη ολιγαρχική συμπεριφορά της τάξης των ιππέων και όχι των οπλιτών.

Αφού λάβετε υπόψη σας τα παραπάνω, τον τρόπο με τον οποίο τα σημερινά ισχυρά κράτη αντιμετωπίζουν το ζήτημα της στρατιωτικής προετοιμασίας και το γεγονός ότι ο «Επιτάφιος» δεν είναι παρά μια ρητορική επινόηση που εκφωνήθηκε σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, να απαντήσετε αν εντοπίζετε στοιχεία υπερβολής και εξιδανίκευσης στο κεφάλαιο 39 (αλλά και σε προηγούμενα κεφάλαια) του «Επιταφίου» και να ανιχνεύσετε τη σκοπιμότητά τους. Η απάντησή σας να έχει τη μορφή σύντομου κειμένου επιχειρηματολογίας. (*Δραστηριότητα λογικού και αποδεικτικού ελέγχου*)

Η δραστηριότητα αφαιρέθηκε από το Φύλλο Εργασίας για εξοικονόμηση χρόνου. Η εκφώνηση είναι μεγάλη και υπάρχει κίνδυνος οι μαθητές να μπερδευτούν ή να κουραστούν να διαβάζουν το τι τους ζητείται.

4^η ομάδα

Το κεφάλαιο 39 αρχίζει με το ρήμα «διαφέρομεν», που αποδίδεται ως «υπερέχουμε», «είμαστε ανώτεροι» και όχι ως «είμαστε διαφορετικοί». Επιχειρείται, δηλαδή, μια άμεση σύγκριση (ενώ ως τώρα γινόταν με έμμεσο τρόπο), με στόχο να καταδειχθεί η υπεροχή των Αθηναίων έναντι των αντιπάλων. Σε τι πιστεύετε ότι θα εξυπηρετούσε στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή η διαπίστωση;

Συχνά ακούμε την προτροπή «μη συγκρίνεις ανόμοια πράγματα!» που υπονοεί ότι η σύγκριση μπορεί να οδηγήσει σε κάποια ασφαλή συμπεράσματα, αρκεί να πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις και να αξιοποιείται η λογική και η κρίση, όπως υποδηλώνεται από το δεύτερο συνθετικό. Πιστεύετε ότι στην περίπτωση του κεφαλαίου 39 πληρούνται οι προϋποθέσεις για μια αμερόληπτη σύγκριση ή γίνεται επιλεκτική προβολή ή αποσιώπηση των παραμέτρων της; (*Δραστηριότητα συγκριτικής παράθεσης και λογικού ελέγχου δεδομένων*)

Με τη βοήθεια των σχολίων που συνοδεύουν [το σχολικό βιβλίο](#) και [την ανάλυση](#) του «Εκηβόλου», να εντοπίσετε κάποιες γλωσσικές ιδιοτυπίες του Θουκυδίδη, την παρουσία του «χιαστού» σχήματος και να εξηγήσετε τη μορφή και τη λειτουργία του, καθώς και την παρουσία του «ζεύγματος» το οποίο και θα παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας. (*Γλωσσική μορφολογική δραστηριότητα*)

Οι δραστηριότητες ανατέθηκαν στις ομάδες Γ και Ε και υλοποιήθηκαν, εκτός από τα σχετικά με το ζεύγμα και άλλες γλωσσικές ιδιοτυπίες του Θουκυδίδη, διότι δεν υπήρξε χρόνος. Οι απαντήσεις ήταν συνοπτικές. Ειδικά η μία ομάδα έδειξε πολύ μικρό ενδιαφέρον να απαντήσει γραπτώς, παρότι στη συζήτηση κάποια μέλη της συμμετείχαν πιο ενεργά.

5^η ομάδα

Η ναυτική ισχύς των Αθηναίων είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς μέσω αυτής εξασφαλίζουν και την ηγεμονία τους στο πλαίσιο της Δηλιακής Συμμαχίας. Τα πολεμικά τους πλοία, οι περίφημες τριήρεις είναι αρκετά δαπανηρές τόσο για την κατασκευή όσο και για τη συντήρησή τους, αλλά και γιατί επανδρώνονται από πληρώματα επαγγελματικά. Επομένως, η υπεροχή στο ναυτικό είναι συνάρτηση του οικονομικού παράγοντα, αλλά και της εκπαίδευσης και του ηρωισμού των πληρωμάτων. Παρακολουθήστε [σχετικό βίντεο](#) από την ιστοσελίδα του «Νόησις», κρατήστε κάποιες σημειώσεις για να ενημερώσετε τους συμμαθητές σας για το τεχνολογικό αυτό επίτευγμα της αρχαιότητας και αναφέρετε αδρομερώς μία περίπτωση θριάμβου (Σφακτηρία) και μια περίπτωση πανωλεθρίας (Σικελία) του

αθηναϊκού ναυτικού. Στη συνέχεια, να εξετάσετε αν ο ρόλος του ναυτικού είναι εξίσου σημαντικός και σήμερα. Για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας πολεμικά περιστατικά της τελευταίας εικοσαετίας, που προβλήθηκαν ακόμη και ζωντανά από την τηλεόραση. (Δραστηριότητα κριτικού τύπου μέσα από συμπληρωματική κατευθυνόμενη πληροφόρηση και συσχέτισμού με σύγχρονες καταστάσεις)

Η δραστηριότητα δεν επελέγη από τη διδάσκουσα για εφαρμογή, διότι προέβλεπε την προβολή βίντεο, η οποία ήταν πολύ δύσκολο να γίνει με επιτυχία μέσα στο εργαστήριο και χωρίς να ενοχλούνται οι άλλες ομάδες.

6^η ομάδα

Αφού λάβετε υπόψη σας το περιεχόμενο του κεφαλαίου 39, [την ανάλυση του «Επιταφίου»](#) που υπάρχει στη ιστοσελίδα του «Εκηβόλου» (σελ. 12-15) και [την ανάλυση](#) που υπάρχει στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, να αποδομήσετε την επιχειρηματολογία του Περικλή και στη συνέχεια να αξιολογήσετε το τυπικό συλλογιστικό σχήμα. Στη συνέχεια, να προσδιορίσετε αναφέροντας σχετικά παραδείγματα, τους τρόπους και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιούνται. (Δραστηριότητα εφαρμογής και εμπέδωσης θεωρίας)

Η δραστηριότητα δεν ανατέθηκε προς εφαρμογή, αφού η διδάσκουσα έκρινε ότι η επιχειρηματολογία του Περικλή αναδείχτηκε μέσα από την όλη ανάλυση του κειμένου, δηλαδή αφενός με τη μετάφραση και τη συζήτηση που συνόδευσε την παρουσίασή της από τις ομάδες και αφετέρου τις επιμέρους δραστηριότητες του σεναρίου, με τις οποίες κάποια σημεία του κειμένου φωτίστηκαν περισσότερο. Τα παιδιά είχαν ήδη κουραστεί αρκετά και θα δυσανασχετούσαν πολύ περισσότερο αν καλούνταν να ξαναπούν τα ίδια πράγματα.

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το συγκεκριμένο σενάριο ουσιαστικά στέκεται με τρόπο κριτικό και επιφυλακτικό απέναντι στην επιχειρηματολογία του Περικλή, την οποία κατά κάποιο τρόπο υπονομεύει. Ο κεντρικός πυλώνας του σεναρίου είναι η διαπίστωση ότι ο «Επιτάφιος» είναι ένας ρητορικός λόγος με συγκεκριμένες προδιαγραφές και στοχεύσεις και επομένως δεν απηχεί κατ' ανάγκη και την ιστορική αλήθεια. Στο πλαίσιο μιας διαφορετικής προσέγγισης, θα μπορούσε να υιοθετηθεί μια πιο ευνοϊκή, πιο φιλική στάση απέναντι στον ρήτορα και στα λεγόμενά του και οι δραστηριότητες να κινούνται στην κατεύθυνση της εξύψωσης του μεγαλείου της Αθήνας και την ανάδειξη της ιδιοφυίας του Περικλή και του Θουκυδίδη. Αυτή η επιλογή, καθώς αποτελεί την παγιωμένη στην εκπαίδευση πρακτική, θα στερούσε από το σενάριο το στοιχείο της πρωτοτυπίας και θα του αφαιρούσε αφορμές και πτυχές καλλιέργειας κριτικού γραμματισμού. Θα μπορούσε, επίσης, το 2^ο Φύλλο Εργασίας, που περιλαμβάνει συνολικά δώδεκα δραστηριότητες, να καταταμηθεί και να γίνει επιμερισμός των δραστηριοτήτων στις επιμέρους ομάδες. Θα μπορούσε, επίσης, να δοθεί έμφαση στο γραμματειακό είδος, στη δομή του «Επιταφίου» και στην ένταξη της ενότητας 39 στο συνολικό corpus του «Επιταφίου». Επίσης, θα μπορούσε να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην αναφορά της «ανοιχτής», της «κοινής» πόλης και στον συσχετισμό της με τη σημερινή απέραντη τσιμεντούπολη της ανασφάλειας και της ακαλαισθησίας, που αναζητά τα δικά της «μαθήματα», τα δικά της «θεάματα», δηλαδή την ταυτότητά της. Εδώ ενδεχομένως οι μαθητές να μπορούσαν να θέσουν και τα όρια της «ανοιχτότητας». Τη λήψη προληπτικών μέτρων και τη διενέργεια ελέγχων θα τη θεωρούσαν ή όχι αντιδημοκρατική, ρατσιστική συμπεριφορά; Θα μπορούσε, επίσης, να δοθεί μεγαλύτερη έκταση στην έννοια της κατασκοπείας. Τι θα μπορούσε να δει κάποιος και αυτό να ζημιώσει την πόλη των Αθηναίων; Τι συμβαίνει σήμερα στον χώρο της παγκόσμιας κατασκοπείας; Τέλος, θα μπορούσε να δοθεί και μια δραστηριότητα που θα παρουσιάζει με τη βοήθεια του λογισμικού «Δημόσιος και

Ιδιωτικός βίος στην αρχαία Ελλάδα» τις δραστηριότητες μιας συνηθισμένης μέρας ενός ανδρόγυνου σε Αθήνα και Σπάρτη.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Ενδεχομένως ο αριθμός των δραστηριοτήτων να κρίνεται υπερβολικός και ίσως κάποιες από αυτές να μην υλοποιηθούν, τόσο εξαιτίας της κόπωσης των μαθητών, όσο και εξαιτίας του χρόνου που απαιτεί η ολοκλήρωση ενός σεναρίου σε μάθημα που διδάσκεται μία ώρα εβδομαδιαίως. Επομένως, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να δανειστεί και χρόνο από το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, καθώς οι περισσότερες δραστηριότητες είναι άμεσα συνδεδεμένες με αυτό. Σε κάθε περίπτωση το σενάριο δεν πρέπει να απλωθεί σε διάστημα μεγαλύτερο των τριών εβδομάδων, προκειμένου να διατηρηθεί η συνοχή και η ενότητά του. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει κάποιες δραστηριότητες σε περίπτωση που υπάρχουν αντικειμενικές δυσκολίες για την συνολική προσπέλασή του, με τα κριτήρια που θα θέσει ο ίδιος. Άλλωστε, αυτός τελικά θα κρίνει και θα σταθμίσει ποιες μπορούν οι μαθητές του να εφαρμόσουν.

Το σενάριο ολοκληρώθηκε μέσα σε τρεις εβδομάδες και ειδικότερα μέσα σε τρία δίωρα πρώτων ωρών, τα οποία εξασφαλίστηκαν με πολύ κόπο. Οι δραστηριότητες των Φύλλων Εργασίας ήταν αρκετά ενδιαφέρουσες και άρεσαν και στα παιδιά, αλλά, όπως είπαν επανειλημμένως, θα προτιμούσαν να ήταν λιγότερες και μερικές με μικρότερες εκφωνήσεις. Ιδιαίτερα ενθαρρυντικό ήταν το γεγονός ότι ορισμένοι μαθητές γενικά αδιάφοροι για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών ενεπλάκησαν στο σενάριο ενεργά έστω και για λίγο, ειδικά στο πρώτο δίωρο. Από εκεί και πέρα ο ενθουσιασμός άρχισε να πέφτει σταδιακά. Κάποιοι μάλιστα μαθητές περίμεναν απλώς να ολοκληρωθεί η διαδικασία με τον λιγότερο για αυτούς κόπο. Αυτό το γεγονός, βέβαια, όπως ομολόγησαν και τα ίδια τα παιδιά, δε σχετιζόταν τόσο με το ίδιο το σενάριο, όσο με το γεγονός ότι έπρεπε να δραστηριοποιηθούν για ένα μάθημα Γενικής Παιδείας, και μάλιστα μονόωρο, το οποίο, όπως και γενικά τα

μαθήματα Γενικής Παιδείας της Γ΄ Λυκείου, έχουν συνηθίσει να το απαξιώνουν. Είναι, ωστόσο, γεγονός ότι το περιεχόμενο και η ουσία του της διδαχθείσας ενότητας τούς έμεινε. Αυτό διαπιστώθηκε από τη διδάσκουσα σε επόμενα μαθήματα, στα οποία έγιναν αναφορές στο κεφάλαιο 39 με τη συμμετοχή αρκετών μαθητών, ακόμα και πιο αδιάφορων.

Σε σχέση με τους στόχους που επιδιώχθηκαν και, ειδικότερα, αναφορικά με τις γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής, οι μαθητές:

- Γνώρισαν τα βασικά χαρακτηριστικά της αθηναϊκής και σπαρτιατικής κοινωνίας και, μέσω αυτών, κατέστησαν ικανοί να προβούν σε προεκτάσεις και προβληματισμούς για τη σύγχρονη πολυπολιτισμικότητα, καθώς και για τον τρόπο που τη διαχειρίζονται τα κράτη και οι πολίτες τους.
- Συνειδητοποίησαν τη λογική του πολέμου, της προπαγάνδας που τον υπηρετεί, αλλά και την απουσία κάθε ίχνους ηθικής σε αυτόν, ενώ παράλληλα διεύρυναν τις γνώσεις τους ως προς τα πολεμικά μέσα / τεχνάσματα και την εκπαίδευση που αξιοποιούν σε κάθε εποχή, τα κράτη προκειμένου να εξασφαλίσουν τη νίκη.

Αναφορικά με τις γνώσεις για τη γλώσσα, οι μαθητές:

- Εξοικειώθηκαν με την πυκνή γραφή του αρχαιοελληνικού λόγου και ειδικότερα με το ύφος και τις γλωσσικές ιδιοτυπίες του Θουκυδίδη.
- Ασκήθηκαν στην παραγωγή (δοκιμιακού) λόγου αλλά και στον εντοπισμό επιχειρημάτων μέσα σε ένα ρητορικό κείμενο, αναδεικνύοντας τον ρόλο της σύγκρισης-αντίθεσης και της αιτιολόγησης στο πλαίσιο της επιδιωκόμενης πειθούς.

Αναφορικά με τους γραμματισμούς, οι μαθητές:

- Ασκήθηκαν, και μάλιστα συνεργατικά, στον γλωσσικό και κριτικό γραμματισμό, αξιοποιώντας το αρχαίο κείμενο ως αφορμή για ενεργοποίηση της κριτικής τους σκέψης ακόμα και σε θέματα του σήμερα.
- Συνειδητοποίησαν την αξία του να προβαίνουν με νηφαλιότητα σε αμερόληπτες, αντιδογματικές και τεκμηριωμένες κρίσεις, χωρίς να παρασύρονται από συναισθηματισμούς, συμφέροντα και προσωπικές κρίσεις, που μπορούν να οδηγήσουν στην υπερβολή και ίσως στην προπαγάνδα.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιντάλ - Νακέ. Π. 1983. *Ο μαύρος κυνηγός. Μορφές σκέψης και μορφές κοινωνίας στον ελληνικό κόσμο*. Μτφρ. Γ. Ανδρεάδης – Π. Ρηγοπούλου. Αθήνα: Λιβάνης.

Γιάννου, Τ. 2010. «Οι ΤΠΕ στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών». Στο *Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση και την εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη. Επιμορφωτικό Υλικό για την Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στα ΚΣΕ*, τόμος 3: Κλάδος ΠΕ 02. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ, 79 - 95.

http://blogs.sch.gr/polharit/files/2011/10/eidiko_pe02.pdf

Κακριδής, Ι. Θ. ⁴1966 [¹1936, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ]. *Το μεταφραστικό πρόβλημα*. Η Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».

Κακριδής, Ι. Θ. 1981. «Ελλήνων Λόγου». Θεσσαλονίκη [ι. έ.] - Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 174-180.

Κουτσογιάννης, Δ. 2012. «Ο ρόμβος της γλωσσικής εκπαίδευσης». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 32^{ης} Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας Α.Π.Θ.* Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), 208-222.

http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_32_208_222.pdf

Πόλκας, Λ. 2007. «Χαρτογράφηση αρχαιοελληνικού κειμένου με τον υπολογιστή». *Φιλολόγος* 130, 555-568.

<http://www.epea.gr/content.php?id=281>

Πόλκας, Λ. & Κ. Τουλούμης. 2012. *Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή σεναρίων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. [12/08/2013]

http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.3ancient_greek_pol_kas-touloumis_0.pdf